

Jan Blommaert és Ben Rampton

Nyelv és szuperdiverzitás¹

Absztrakt: A dolgozat a nyelv és szuperdiverzitás kutatási lehetőségeit vizsgálja. A szuperdiverzitás fogalmának rövid kifejtését követően felvázoljuk a nyelvstudomány kulcsfontosságú elméleti és módszertani fejleményeit: a néven nevezett nyelvek fogalma már nem magától értetődő, a nyelvi rendszer csak egyike a sok jelrendszernek, az egyenlőtlenség és az innováció együtt helyeződnek el egy mindent átható normativitás dinamikájában, az emberek közti interakciók kontextusai pedig messze túlmutatnak magán a kommunikációs eseményen. Ezután egy olyan kutatási irányt mutatunk be, amely a szuperdiverzitást és a nyelvet mélyen az etnográfia ágazottan vizsgálja. A nyelvészet és az etnográfia kombinációja különösen hatékony és differenciált képet nyújt a cselekvésről és az ideológiáról is. Miután leírjuk, hogy általánosságban véve mit nyújt a nyelvészeti etnográfia a társadalomtudományoknak, felvázoljuk a nyelvre és kommunikációra irányuló kutatások prioritásait – különös tekintettel a kumulatív összehasonlítás szükségességére –, amelyek alapként szolgálhatnak mind az elméleti kutatás és leírás, mind a gyakorlati beavatkozás során.

Kulcsszavak: szuperdiverzitás, nyelvészeti etnográfia, indexikalitás, multimodalitás, nem közös tudás, metapragmatikai reflexivitás

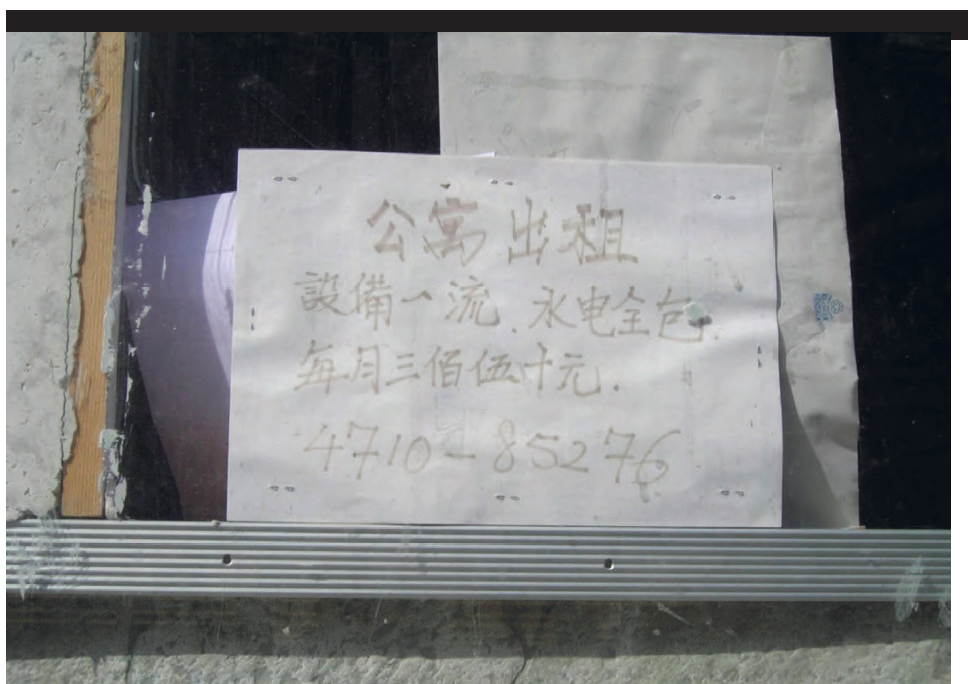
Forrás: Language and Superdiversity. *Diversities* 13(2) [2011.]: 1–21. A 2.3. pont szakaszainak tagolását a szöveg könnyebb követhetősége érdekében kiegészítettük az egyes (al)fejezetek címével – a címeket a tanulmány későbbi publikációjából vettük, amely azonos címmel a *Language and Superdiversity* című kötetben jelent meg 2016-ban (szerkesztette Karel Arnaut, Jan Blommaert, Ben Rampton és Massimiliano Spotti, Routledge, New York, 21–48) – a szerk.

¹ A szöveget Blommaert és Rampton írta. Elkészültét alapos szakmai vita és felülvizsgálat előzte meg az alábbi szakemberek közreműködésével: Karel Arnaut, Adrian Blackledge, Jens Normann Jørgensen, Sirpa Leppänen, Roxy Harris, Max Spotti, Lian Madsen, Martha Karrebaek, Janus Møller, David Parkin, Kasper Juffermans, Steve Vertovec, Ad Backus és Angela Creese.

1. Szuperdiverzitás

Egyre nyilvánvalóbb, hogy az elmúlt két évtized során zajló globalizáció világszerte megváltoztatta a közösségek szociális, kulturális és nyelvi diverzitásának milyenségét. A migráció az 1990-es évek óta érzékelhető diffúz természete miatt a korábbi korszak multikulturalizmusa – amely leginkább az etnikai kisebbségek paradigmájával írható le – fokozatosan átadta helyét annak, amit Vertovec (2007) „szuperdiverzitásnak” nevez. A szuperdiverzitás jellemzője, hogy roppant mértékben megnövekedett a migrációban résztvevőket jellemző kategóriák száma: nemcsak a nemzetiség, az etnikai hovatartozás, a nyelv és a vallás alapján történik a csoportalkotás, de a migráció indítékai, sémái és útvonalai, a befogadó társadalmaknak a lakás- és munkaerőpiacra történő integrációt illető törekvései, illetve számos egyéb tényező mentén is (vö. Vertovec 2010). A „bevándorlót” jellemző kategóriák és szociokulturális jegyek már nem jósolhatók meg előre. Az alábbi példa rámutat ennek néhány, kommunikációt érintő hatására.

1. ábra. Egy antwerpeni bolt ablakába kihelyezett cetli

Forrás: Jan Blommaert © Jan Blommaert

E rövid szövegrészlet Antwerpen egyik belvárosi negyedének főutcáján volt látható, Belgiumban (a részleteket lásd Blommaert és Huang 2010). A kézírásos szöveget „kinaiul” írták (bár ez az alábbiakban még módosításra szorul). Magyar fordításban így szól a szöveg:

„lakás kiadó, első osztályú, vízzel és villannyal, havi 350 jüan”, ezt követi egy mobilszám. A szöveg teljesen hétköznapi, és hacsak valaki nem találja különösen érdekesnek – mint például a szociolingvisták –, könnyen elkerüli a figyelmet. Ha viszont közelebbről szemügyre vesszük, rendkívül összetett dolgot látunk. Íme néhány probléma: 1. A szöveg a „kínai nyelv” *kétféle változatában* íródott: a Kínai Népköztársaság területén sztenderdnek számító egyszerűsített írásmód, valamint a Hong Kongban, Tajvanon és a kínai diaszpóra korábbi generációinak körében elterjedt hagyományos írásmód keverékében. 2. A szöveg két különböző stílust vagy hangot szólaltat meg – a megnyilatkozót és a címzett(ek)ét –, a kevert írásmód pedig azt jelzi, hogy ez a kettő különbözik. A megnyilatkozó minden bizonnyal a hagyományos írásmódhoz szokott, míg a címzett valószínűleg Kínából származik. 3. Utóbbit támasztja alá a *jüan* pénznem használata az *euró* helyett, és 4. a szöveg kevert formája átmenetre utal. Egész pontosan arra enged következtetni, hogy a megnyilatkozó (feltehetően a kínai diaszpóra egy idősebb tagja) még tanulja a Kínában használatos írásmódot, és ennek a még be nem fejezett tanulási folyamatnak az eredménye az írásmódok keverése. Ezek alapján 5. a szöveg két nagyszabású jelenségre mutat rá: a) a kínai diaszpórán belüli fokozatos változásra, mely során a demográfiai, politikai és anyagi fölény a tradicionális diaszpóracsoportoktól a Kínából érkező új emigránsokhoz kerül; b) a tényre, hogy ez a változás a kínai diaszpórának nemcsak olyan prominens területein mutatkozik meg, mint mondjuk a londoni kínai negyed, hanem kicsi és periférikus helyeken is, mint amilyen Antwerpen belvárosa (Huang 2010).

A szöveg tehát a világszintű migrációs áramlások sajátos demográfiai, szociális és kulturális dinamikájának nyomait viseli. A migráció következtében a kommunikatív erőforrások, például a különböző nyelvváltozatok és írásmódok globálisan mobilissá válnak, és ez a világ egészen különböző pontjain élő közösségek életére van hatással. Ebben az antwerpeni negyedben a kínaiak nem alkotnak jelentős nagyságú csoportot, sőt voltaképp a fenti kézzel írt hirdetés volt a legelső itt megfigyelt vernakuláris kínai szöveg (a környéken működő két kínai étterem professzionális cégtáblája kantoni dialektust és hagyományos kalligrafikus írásmódot alkalmaz). A hirdetés mégis rámutat arra, hogy a negyednek része egy nem egységes, valószínűleg kisméretű kínai bevándorló közösség, és a valós és szimbolikus hatalomért folyó nagymúltú küzdelem nyomait átültetik Antwerpen belvárosába. Egyértelmű, hogy a migráció jellegzetes kommunikációs folyamatokat és eredményeket rejt magában, melyek beható vizsgálata jelen tanulmány szerint jelentős eredményekkel szolgálhat a szuperdiverzifikáció természetéről és szerkezetéről folyó diskurzus számára.

Az említett demográfiai és társadalmi változásokat ráadásul tovább bonyolítja az új médiumok és kommunikációs technológiák megjelenése és az intenzívebb információáramlás. Így a kommunikációra fókuszáló vizsgálódások szükségszerűen további feltáratlan dimenziókat kapcsolnak a szuperdiverzitás fogalmához. Az 1990-es évek migrációs mozgásai történetesen egybeestek az internet és a mobiltelefonok fejlődésével, ami az összes diaszpóráközösség – régi és új, fekete és fehér, birodalmi, kereskedelmi, munkavállalói stb. (vö. Cohen 1997) – kulturális életére kihatott. Míg az emigráció régen valódi elszakadást jelentett a származási társadalomtól – ami a szociális, kulturális és politikai szerepek/befolyás elvesztésével, de legalábbis drámai csökkenésével is járt –, addig ma

az emigráltaknak és a diaszpóráközösségeknek a távolsági kommunikációs technológiák széles arzenálja áll rendelkezésére a kapcsolattartáshoz.² Ezek a technológiák a helyben élő „befogadó” közösségek életét is befolyásolják, mivel a nemzetközi hálózatok másfajta identitás, közösségformálás és kooperáció lehetőségeit kínálhatják az emberek számára (Baron 2008). Ezek a fejlemények elsősorban az anyagi világban hoznak változást – új kommunikációs és tudástechnológiák, új demográfiai –, ám ezzel együtt tömegek szociokulturális életformáját és mindennapi élményeit képezik világszerte, amelyek oly módon és mértékben változhatnak, amit még nem ismerünk teljesen.

Ahhoz, hogy ebbe a szociális átformálódásba a kommunikációs jelenségeken keresztül bepillantassunk, a megfelelő eszköztár birtokában kell vizsgáldni, felismerve, hogy a hagyományos nyelvészeti kutatások fogalmkészlete itt már nem elegendő. Valójában a nyelv és a társadalom kutatása maga is része volt a „posztstrukturalizmussal” és „posztmodernizmussal” azonosított nagyobb intellektuális változásoknak a társadalom- és bölcsészettudományok terén (lásd pl. Bauman 1992). Érdemes most ehhez a megújított apparátushoz fordulnunk, és időről időre összevetnünk azokkal a kérdésekkel, amelyeket a szuperdiverzitás fogalma felvet.

2. Paradigmaváltások a társasnyelvészetben

Már a szuperdiverzitás korát megelőző problémák kapcsán is évtizedek óta formálódtak a) a nyelvekkel, b) a nyelvközösségekkel és beszélőkkel, valamint c) a kommunikációval kapcsolatos alapvető fogalmak. Homogenitás, stabilitás és kötöttség helyett ma már a mobilitás, a keveredés, a politikai dinamika és a történelmi beágyazottság állnak a nyelvek, a nyelvközösségek és a kommunikáció kutatásának középpontjában. A paradigmaváltást olyan úttörő nyelvészeti antropológusok munkái ösztönözték, mint John Gumperz, Dell Hymes és Michael Silverstein, valamint olyan társadalomtudósoké és kultúrakutatóké, mint Bahtyin, Bourdieu, Foucault, Goffman, Hall vagy Williams, de kétségkívül hatással voltak a nyelvi tájban (*linguascap*e) világszerte végbemenő változások is. Ezen háttérinformációk ismeretében valójában a „paradigmaváltásnál” vagy a „fejlődésnél” helyesebbnek tűnhet a „szilárd és jól megalapozott ortodoxia” kifejezés e gondolatok jellemzésére. Mindemellett a szuperdiverzitás miatt mindenképpen nő e fogalmak relevanciája, és ha az alább kifejtett gondolatok indokolatlanul alternatívnak vagy kritikainak hangoznának, az abból fakadhat, hogy a nézetek, amelyeket leváltani óhajtanak, továbbra is uralkodóak mind a közbeszédben, a bürokráciában és az oktatáspolitikában, mind a gyakorlatban, de a nyelvészet más területein és általában a mindennapi életben is.

² Így, míg korábban az ellenzéki politikai aktivisták az emigrációval jószerével feladták a politikai életben való részvételüket, ma továbbra is aktív és hatékony részei maradhatnak a hazai ellenzéki mozgalmaknak – vö. Appadurai (2006)-ot a „mobilaktivizmusról”.

2.1. Nyelvek

Ma már jelentős mennyiségű kutatási anyag áll rendelkezésünkre a *nyelvi ideológiákról*, és ez megfosztja természetességétől azt az elképzelést, hogy léteznek egymástól elkülönülő nyelvek, és hogy egy igazi nyelvnek tiszta és éles határai lennének, valamint olyan módon strukturált szókészletből, grammatikai és hangrendszerből épülne fel, hogy azokkal dolgokra lehessen hivatkozni (Joseph és Taylor 1990; Woolard, Schieffelin és Kroskrity 1998). A néven nevezett nyelvek – „angol”, „német”, „bengáli” – ideológiai konstrukciók, amelyek történetileg a nemzetállamok 19. századi megalakulásához köthetők, amikor az ágenciától és az egyedi intervenciótól független nyelvek elképzelése egybefonódott a néplélek essenciájára alapozott egymástól való megkülönböztetésével (Gal és Irvine 1995; Taylor 1990). A „nyelvek” megkülönböztetésével, kodifikálásával és „népekhez” társításával a nyelvtudomány vezető szerepet játszott az európai nemzetállam létrejöttében, illetve birodalmak szervezésében és terjeszkedésében (Said 1978; Robins 1979: 6–7. fejezet; Hymes 1980a; Anderson 1983; Pratt 1987; Gal és Irvine 1995; Collins 1998: 5, 60; Blommaert 1999; Makoni és Pennycook 2007; Errington 2008). A néven nevezett nyelvek tényszerűsége a mai napig magától értetődő maradt az intézményi alapelvek és gyakorlatok döntő részében, sőt a nyelvek olykor még olyan szociolingvisztikai munkákban is lehatárolt közösségekhez kapcsolt lehatárolt rendszerként értelmeződnek, amelyeknek a célja a nemzetállam egynyelvűségének megkérdőjelezése (Urla 1995; Heller 2007: 11; Moore et al. 2010).

A „nyelv” tradicionális fogalma tehát nagyerejű ideológiai alkotmány: a modern kormányzati rendszerek eszköztárának meghatározó eleme, széles körben érvényesítik (oktatás, bevándorlás, magas- és populáris kultúra stb.), és szenvedélyes személyes kötődés tárgyául szolgálhat. Ám, ahogy a szociolingvisztika régóta tartja, *analitikusan* sokkal produktívabb inkább arra fókuszálni, hogy milyen változatos módokon csoportosulnak a társas és kulturális jelentéstársításokkal bíró nyelvi jegyek az emberi kommunikáció során (pl. Hudson 1980; Le Page 1988; Hymes 1996; Silverstein 1998; Blommaert 2003). Ha kiragadunk egy részletet bármely kommunikációs folyamatból, és az összetevők kapcsolataira, valamint történelmi előzményeire koncentrálunk, nyilvánvalóvá válik a nemzeti nyelvek néven nevezésével járó ideológiai homogenizáció és/vagy törlés, és egy sor szub- és/vagy transznacionális stílus és regiszter kerül a látóterünkbe, amelyek többsége maga is ideologikusan jelölt és aktív (Agha 2007). Ily módon a kommunikációs gyakorlat szerveződéséről sokkal differenciáltabb képet kapunk, melynek központjában műfajok, tevékenységek és kapcsolatok vannak jelen, amelyek fölött hétköznapi és hivatalos értelmezések is gyakran elsiklanak. Ezt láthattuk a példánkban is.

2.2. Nyelvi csoportok és beszélők

Az elkülönülő „nyelvek” ideájának dekonstrukciója a „nemzet” és a „nép” fogalmának kritikai elemzését követte a bölcsész- és a társadalomtudományok berkein belül (Said 1978; Anderson 1983), és az antiesszencialista kritika magán a szociolingvisztikán belül is többé-kevésbé a „beszélőközösség” félig-meddig technikai fogalmának feladásához

vezetett (Pratt 1987; Rampton 1998; Silverstein 1998).³ A „beszélőközösséget” empirikusan lehorgonyzott és differenciáló fogalomkészlet váltotta fel, amelyben a „gyakorlati közösség”, az „intézmények” és a „hálózatok” gyakran mobilis és rugalmas helyszíneként és kapcsolatokként vannak jelen, amelyekben a csoport reprezentációi megjelennek, mozognak és áramlanak. A formális, leíró és alkalmazott nyelvészetben történetileg az elméletalkotás jó része előtérbe helyezte egy-egy nyelv „anyanyelvi beszélőit”, úgy gondolván, hogy a családban eltöltött korai évek és a stabil beszélőközösség döntő jelentőségű a grammatikai kompetencia és a koherens diskurzus szempontjából. De a szociolingvisták régóta vitatták ezt az eszményítést, mondván, lehetetlen összebékíteni a nyelvi diverzitás, a nyelvi keveredés és a többnyelvűség tényeivel (Ferguson 1982; Leung, Harris és Rampton 1997). A szociolingvisztika ehelyett a nyelvi repertoár fogalmával dolgozik. A fogalom nélküli a származás, a neveltetés, a szakértelem és a nyelvváltozatok közötti a priori feltételezéseket, és a differenciáltan megosztott stílusok, regiszterek és műfajok pluralitásának egyénekenkénti, nagyon változó (és gyakran meglehetősen töredékes) megértésére utal, amely ténylegesen a személyes történet és a földrajzi helyzet függvényében alakuló életutak során formálódik (Blommaert és Backus 2011). Valójában a beszéd maga már nem minősül a beszélő outputjának – Bahtyin „kéthangúságra” (1981) és Goffman „produkciós formátumokra” (1981) vonatkozó elméletei nyomán az egyének a személyes elköteleződésük nagyon különböző szintjeit viszik bele az általuk megjelenített beszédstílusokba (gyakran különböző hangokat „szólatatnak meg”, például a paródiában, játékban stb.). Mindez persze az írásban használt nyelvre is igaz (lásd alább a Kommunikáció alfejezet 3. pontját).

Noha az olyan fogalmak, mint az „anyanyelvi beszélő”, az „anyanyelv” és az „etnolingvisztikai csoport” jelentős ideológiai erővel bírnak (és mint ilyenek, okvetlenül elemzés *tárgyául* kell szolgálniuk), mégis semmi keresnivalójuk a szociolingvisztikai eszköztárban. Attól kezdve, hogy lemondunk erről az a priori besorolás által nyújtott bizonyosságról, a kutatásnak inkább azt kell megfigyelnie, hogy az emberek hogyan alkalmazzák a különböző nyelvi formákat, amikor egyes csoportoktól elszakadnak, másokkal pedig közösséget vállalnak az életük különböző pillanataiban, illetve szakaszaiban. Azt kell vizsgálnia, hogyan csatlakoznak az emberek csoportokhoz, vagy különülnek el azoktól – sikerrel vagy sikertelenül –, hogyan alakítják a csoporthoz való tartozás nyelvi jeleit, vagy hogyan játszanak azokkal, és hogy az életük során milyen pályát jár be a csoportokkal való azonosulásuk. A kontraszt és az ellen-értékelés még a viszonylag stabil helyzetekben is szerves részét képezi a nyelvi szocializációnak, az emberek pedig erős érzelmekkel viszonyulnak a stílusokhoz és a regiszterekhez, amelyeket felismernek ugyan, de alig képesek reprodukálni (ha egyáltalán). Tehát a nyelv és a személy közötti kapcsolat jellemzőeként a nyelvész számára a „kompetencia” hagyományos fogalma túlságosan pozitív, szűkre szabott és abszolutisztikus, ha az adott beszédmódra való képességet és az ahhoz való igazodást illető felvetéseit tekintjük. Egy ideológiailag megkülönböztethető nyelv, stílus vagy regiszter habituális használata azt jelenti, hogy az ember kerüli és *nem* használja a többit (Parkin 1977; Irvine 2001, lásd még a Kommunikáció alfejezet 2. pontját).

3 A nyelvészek hosszú ideig úgy vélték, hogy a beszélőközösség objektív entitás, amely empirikusan olyan emberek csoportjaként azonosítható, akik rendszeresen interakcióba lépnek egymással, akiknek azonos az attitűdjük és/vagy azonosak a nyelvhasználati szabályaik, és ily módon egy adott nyelvváltozat legnagyobb társadalmi egységét alkotják, amelyről generikus állításokat lehet megfogalmazni.

Továbbá az olyan fogalmak használata, mint a „fogékonyág” vagy az „érzelmi struktúra”, potenciálisan célravezetőbb, mint a „kompetenciáé”, ha a viszonyokat érintő pozicionálást akarjuk tetten érni egy sor beazonosítható lehetőség közül (Williams 1977; Harris 2006: 77–78; Rampton 2011b).

Valójában ennek nagy része kiterjeszhető a nyelven túl más társadalmi és kulturális vonásokra is, amelyeket a csoporthoz tartozás emblematis eseteinek tartanak, ami rögtön egyértelművé válik, amint rátérünk a „kommunikációra”.

2.3. *Kommunikáció*

A nyelvészet hagyományos módon a nyelv szerkezetét részesítette előnyben, és a nyelvhasználatot nem sokkal többre tartotta, mint a szemantikai, grammatikai és fonológiai rendszerek által generált produktumot/kimenetet, miközben e rendszereket magukat mentális struktúráknak vagy a társadalmi konvenciók gyűjteményének tekintette. Ezt a nyelvbeli rendszerhez ragaszkodást vonta kétségbe a kommunikációs gyakorlattal foglalkozó nyelvészet, amely a Sapirtól Hymeson és Gumperzen át Hanksig (1996), Verschuerenig (1999) és Agháig (2007) terjedő nyelvészeti-antropológiai tradícióból ered. Ez a megközelítés a szituatív cselekvést helyezi előtérbe, a nyelvi konvenciókat/struktúrákat csak egynek (noha fontosnak) tekinti a résztvevők számára elérhető számos szemiotikai erőforrás közül a helyi nyelvi produkció és interpretáció folyamatában, a jelentést pedig az itt-és-most projekció és következtetés aktív folyamatoként kezeli, amely az észleléstől a jelen át a tudásig terjed. Ez a nézet legalább öt fejleményhez köthető szorosan.

2.3.1. *Indexikalitás*

Először is a szavak és mondatok denotációs és propozicionális jelentése elvesztette felsőbbrendűségét a nyelv tanulmányozásában, a figyelem immár az indexikalitás, a jelek konnotációs jelentősége felé fordul. Így például amikor valaki beszéd közben és/vagy írásban más stílusra vagy regiszterre vált, elengedhetetlen, hogy az elhangzottak vagy leírtak vonatkozásában a szó szerinti jelentésen túl mást is fontolóra vegyünk. A stílus, regiszter vagy kód, amely felé elmozdult, önmagában hordozhat asszociációkat, amelyek valamiképp relevánsak a konkrét tevékenységekre és társadalmi viszonyokra nézve, és ez „gyülekező-helyként szolgálhat az érdekcsoportok számára” (Gumperz és Cook-Gumperz 1982: 7), „a mindennapi kommunikációs szituációkban a meggyőzés [...] hatékony eszköze lehet azon résztvevők számára, akik közös értékeket vallanak” (i. m. 6). A csoportérdekek határozott kifejezésre juttatásának hiányában az ilyesfajta retorikai hatás elérésére legalábbis némi átfedésre van szükség a résztvevők értelmezési keretei között a stílus- vagy regiszterváltáshoz. Ez az átfedés nem a semmiből jön, hanem a társadalmi tapasztalatból és a korábbi, környező diskurzusoknak való kitettségéből ered, és még ha az értelmezések szinte automatikusak és egyértelműek is, ez tekinthető a hegemonia eredményének (mint például a különböző akcentusok általános értékelésekor). Valójában a megnevezetlen jelentés és a társadalmilag megosztott interpretációk közötti kapcsolat az indexikalitást az ideológiát vizsgáló empirikus tanulmányok nagyon gazdag terepévé teszi (vö. Hall 1980: 133). Ez jóval túlmutathat magán a nyelven is.

2.3.2. Multimodalitás

Ennek az az oka, hogy a jelentés multimodális, és nem csak a nyelven keresztül kommunikálható. Az emberek a gesztusoknak, testtartásnak, mimikának, testbeszédnek, mozgásnak, fizikai megjelenésnek és az anyagi környezetnek is jelentést tulajdonítanak, az ezek alkotta különböző kombinációk kontextusokat alkotnak, és hatással vannak a kijelentések megfogalmazására és értelmezésére (Goffman 1964; Goodwin 2000, 2006; Bezemer és Jewitt 2009). Ez nyilvánvalóan egyaránt vonatkozik az írott és a technikai úton közvetített kommunikációra, valamint a beszédre is (Kress és Van Leeuwen 1996). Amikor egyedül vannak, az emberek még akkor is multimodális jeleket olvasnak, hogy megértsék a körülményeiket, és ehhez alighanem olyan társadalmi eredetű értelmezési keretek vesznek igénybe, amelyekkel nincsenek is tisztában (Leppänen et al. 2009). Ténylegesen azért, hogy az emberek egyre többet kommunikálnak a szóbeli, írásbeli, képekkel történő, illetve „dizájn” módban zajló kommunikációt kombinálva (Facebookoznak, online videójátékokat játszanak, a mobiltelefonjukat használják stb.), a multimodális elemzés elkerülhetetlen empirikus igazodás a jelenkori körülményekhez. Továbbá, ami az érdeklődésünk fókuszát illeti, rákényszerülünk arra, hogy elmozduljunk a szigorú értelemben vett „nyelvtől” a *szemiózis* felé, illetve ami a tudományág mozgásterét illeti, a nyelvészettől egy új szociolingvisztikai szempontból informált *szemiotika* felé (Scollon és Scollon 2003, 2004; Kress 2009).

2.3.3. A nem közös tudás

Az indexikalitás és a multimodalitás együtt nyújtanak segítséget a nyelvtudomány egyéb hagyományos alkotóelemeinek – ilyen a közös alap feltételezése és az interszubsztivitás elérésének ígérete – destabilizálásához. Ehelyett megnő a másokkal nem közös tudás potenciális jelentősége a kommunikációs folyamatokban. A kódváltásnak a Kommunikáció alfejezet 1. pontjában bemutatott példája indexikus jeleket mutat, amelyek a retorikai meggyőzéshez járulnak hozzá, de nem ez az egyetlen, általuk kiváltott hatás. Az indexikus jeleket akaratlanul is „kibocsátjuk”, olyan következményekkel, amelyekről a beszélőknek a leghalványabb sejtésük sincs (Goffman 1959: 14; Brown és Levinson 1978: 324–325). Amikor a beszélők szavakba öntik a mondanivalójukat, egészen magas szintű tudatos kontrolljuk van a mondanivalójuk jelentése fölött, és noha erre nem létezik garancia, a beszélgetőpartnerük reakcióján általában megfigyelhető, hogyan fogta fel azt, amit az imént hallott (lásd pl. Heritage és Atkinson 1984: 8). De ezeket a szavakat egyéb szemiotikai jelek (akcentus, beszédstílus, testtartás, öltözék stb.) multimodális sora veszi körül, és a beszédpartner ezeket is értelmezi – még hozzá olyan módokon, amiknek a beszélő nincs tudatában –, mondjuk észrevesz valamit, amit másoknak csak később fed fel. Ha tehát a szó szerinti és a referenciális jelentés, illetve önmagában a nyelv mögé nézünk, megnő az érzékenységünk egy halom egymással meg nem osztott, aszimmetrikus interpretációra, amelyek közül igen sok szisztematikusan a hatalmi viszonyok szerint alakul.

A multimodalitástól függetlenül a diverzitás önmagában is empirikusan kétségbe vonja azokat a tradicionális nézeteket, amelyek a kölcsönös megértés megvalósíthatóságáról és az egymással megosztott konvenciók központi szerepéről szólnak.

Először is, ha a diverzitás nagyon különböző háttérű, erőforrásokkal és kommunikációs forgatókönyvekkel rendelkező embereket hoz össze, valószínűleg megsokszorozza az indexikus interpretációkat, ezzel jelentős korlátozásokat léptet életbe az egyezkedés lehetőségét illetően, ami pedig befolyással van az „egyezkedés” fogalmára, amely az interakciós nyelvészet egyes ágaiban axiomatikus státusszal bír. Barth makacs empirikus megközelítésében

az „egyezkedés” az érdekek néminemű ütközését sugallja [...] a közös felfogás keretén belül, [de ...] a vallási, szociális, etnikai, társadalmi rangbeli és kulturális pluralizmusban rejülő rendezetlenség [olykor ...] messze meghaladja azt a mértéket, amely az egyezkedés útján történő érdek-, relevancia- és identitásbeli ellentmondásként még helyrehozható lenne (Barth 1992: 27).

Az olyan szituációkban, amikor a nyelvi repertoárok nagyon eltérőek, és a nonverbális jelek keveset tehetnek a szolidaritás felébresztésére, vagy olyan környezetben, ahol a technológia által közvetített szöveg és kép van túlsúlyban, az esetleg létező, kezdeti közös elvi alap azonosítása kemény feladat (Barrett 1997: 188–191; Gee 1999: 15 kk.). A *nem* közös tudás kiemelt szerepe megnöveli annak a jelentőségét, hogy „tudatában legyünk saját tudatlanságunknak, annak, hogy mások mást tudnak, annak a tudásnak, hogy kinek higgyünk, és kialakítsuk a potenciálisan tudható fogalmát” (Hannerz 1992: 45; Fabian 2001). A tudatlanság menedzselése válik lényeges kérdéssé, és a kommunikációs erőforrásokat érintő *egyenlőtlenségeket* kell megcélózni, nem csak az „interkulturális különbségeket”. Abszurd lenne ragaszkodni a nézethez, hogy azon találkozások esetében, ahol a kommunikációs erőforrások csak minimális mértékben közösek, egyáltalán ne fordulna elő a „jelentésről való egyezkedés”. Nem hagyhatjuk azonban, hogy a kommunikáció valamiféle axiomatikus tulajdonságaként felfogott egyezkedés (vagy a közös konstrukció) iránti valamiféle filozofikus elköteleződés távol tartson minket az egyezkedés korlátainak kutatásától vagy annak méltánylásától, hogy bármely megértést az itt-és-most sebezhetősége jellemez a máshol, akár korábban vagy később megformált és gördülékenyebb interpretációkkal szemben (Gumperz 1982; Roberts, Davies és Jupp 1992; Maryns 2006).

A második empirikus kihívás, amelyet a diverzitás a közös tudás feltételezésével szemben támaszt, az első ellentétének tekinthető. Az intézményi és instrumentális környezetben tapasztalható kommunikációs egyenlőtlenségek helyett a *kreativitás* és a *nyelvi gazdagság* válik hangsúlyossá, amikor a szociolingvisztikai kutatás azon nem standard, nyelvi keveredést mutató gyakorlatokra összpontosít, ahol a beszélő olyan stílusokból és nyelvekből látszik meríteni, különösen a szórakozás, a művészet és/vagy az oppozíció kontextusaiban (és gyakran a fiatalok között), amelyeket rendes körülmények között nem tekintenek a beszélő sajátjának. Ezek a kisajátító gyakorlatok nagymértékben különböznek a többnyelvűség domináns intézményi fogalmától, amely a különböző nyelvek rendszert mutató használatát jelenti, és sokkal többről szólnak, mint az otthoni vernakuláris nyelv és a nemzeti standard nyelv közötti alternációról. Ehelyett olyan nyelvi jellemzőket használnak, amelyeket például a beszélőétől eltérő etnikai csoportok, az új média és a popkultúra befolyásolnak. Ezeknek a kommunikációs gyakorlatoknak a helyi megnevezése maga is gyakran bizonytalan és vita tárgya mind a nyelvhasználók, mind az elemzők között. A (különböző aspektusaira utaló) tudományos elnevezések között ott találjuk

a „heteroglossziát”, a „keresztvezést” (*crossing*), a „polilingválást”, a „transzlingválást”, a „metrolingválást”, illetve az „új etnicításokat és nyelvet” (Bahtyin 1981, 1984; Rampton 1995, 2011; Jørgensen 2008a, 2008b; Madsen 2008; Leppänen 2012; Harris 2006; Creese és Blackledge 2010; Otsuji és Pennycook 2010, kritikáját lásd Auer 2006; Quist és Jørgensen 2009; valamint Rampton és Charalambous 2010).

Nehéz megállapítani a kapcsolatot a konvencionális és az előbb említett innovatív kommunikációs megnyilvánulások között, és a kutatóknak sokféle buktatót kell szem előtt tartaniuk (Rampton 2010). Egy nyelvi gyakorlat újszerűsége könnyen megvezetheti a kívülről szemlélődőt: azt gondolhatja, hogy ez a kommunikáció összes helyi résztvevője számára is kreatív innováció (Sapir 1949: 504; Becker 1995: 229). Továbbá, amint megállapítottuk egy nyelvi gyakorlatról, hogy – ilyen vagy olyan értelemben – *tényleg* újító vagy találékony, gyakran nehéz meghatározni, hogy utána mekkora hangsúlyt is fektessünk egy-egy egyedi előfordulás vizsgálatára (és közben ne csináljunk bolhából elefántot; lásd még a Nyelvi csoportok és beszélők c. alfejezetet). Alapos vizsgálatot igényel azonosítani, hol és hogyan alakul ki valamely megnyilatkozásban találékony újítás, már ami a formai jegyeket, az időzítést, az interperszonális irányt és az indexikus jelentéskapcsolatokat illeti, valamint azt, hogy ezek milyen kombinációban vannak jelen. A kutatók számára az lenne ideális, ha az egyediségről és a megszokotról alkotott saját fogalmaikat egyeztetni tudnák a vizsgálati alanyokéival, de az emberi leleményességtől, a megtévesztéstől és a félreértéstől nem lehet elhatárolódni, ha az emberek magukat álcázva beszélnek, vagy ha a beszédpartnereikhez teljesen más szintű háttérértelmezéssel fordulnak stb. Azonban még így is legalább két okból érdemes közelebről megvizsgálni az ilyen gyakorlatokat. Először is lehetővé teszik, hogy megfigyeljük a nyelvi normák kialakulását, megkérdőjelezését, módosítását, vagy a már megváltozott normákat, amelyek újak vagy különbözők egy vizsgált társas hálózaton belül. Röviden: azt láthatjuk, ahogyan az ágenciából struktúra válik. Másodszor pedig az indexikalitás alapelve szerint valószínűsíthetjük a szociális, kulturális és/vagy politikai érdekek jelenlétét ezekben a gyakorlatokban (Indexikalitás alfejezet – 2.3.1.).

Tehát amikor fehér fiatalok úgy használják fel más etnikai beszédstílusok jegyeit, hogy ezt a más etnikumú barátaik elfogadják, akkor joggal állíthatjuk, hogy így próbálnak meg „a különbséggel élni” (Hewitt 1986; Rampton 1995; Harris 2006), és amikor az emberek túlzottan trendi vagy vernakuláris akcentust vesznek fel a hatalmi viszonyokat gúnyolva vagy azoknak visszavágva, az úgy hat, mintha a társadalmi osztály a késő modernitásban sem vesztené volna el jelentőségét (Rampton 2006; Jaspers 2011).

Az ilyen jelenségek persze nem újkeletűek a történelemben (Hill 1999: 544). A nyelvi diverzitás minden esetben olyan stílusokat, regisztereket és/vagy nyelveket vezet be, amelyeket egyébként az emberek csak hozzávetőlegesen ismernek – talán indexikalís jelentést kapcsolnak hozzájuk, de nem képesek megragadni az „intencionalitásukat”, a szemantikájukat és a grammatikájukat.⁴ Fontos továbbá figyelembe venni az ezekben rejlő po-

4 Bahtyin így fogalmaz: „a beszélők számára [...] a műfaji nyelvek és szakzsargonok direkte intencionálisak, teljesértelműek és közvetlenül kifejezőek; kívülről viszont, vagyis mindazok számára, akik nem részesei az adott intencionális látókörnek, objektumszerűnek, karakterisztikusnak, élénk színezetűnek stb. tűnhetnek. Az e nyelveket átható intenciók a kívülállók számára összesűrűsödnek, értelmi és expresszív korlátokká válnak, megterhelik és elidegenítik tőlük a szót, megnehezítik számukra, hogy közvetlen intenciókkal áthatva, minden fenntartás nélkül használják őket” (Bahtyin 2007: 151–153).

tenciált az ideológiai kreativitásra és szubverzóra, amit Bahtyin (1968) is leír a rabelais-i karneválról szóló művében. Az utóbbi 15 évben azonban exponenciálisan megnőtt az ezen gyakorlatokra irányuló tudományos figyelem, ami talán visszatükrözi a szuperdiverzításban tapasztalható térnyerésüket (vö. Irányelvek alfejezet – 3.2.1.). Amikor tehát Androutsopoulos azt állítja, hogy „a nyelvi diverzitás médiában való jelenléte korábban soha nem látott méreteket ölt a késő 20. és a kora 21. században” (2007: 207), akkor a heteroglosszia/polilingválás különböző típusaira gondol. Például ma már a nemzeti nyelvek is széles körben stilizáltak, a hirdetésektől kezdve a nemzeti médián át a kicsi, jól meghatározott piaci szegmensekig, éppúgy a kereskedelmi médiában, mint a kortárs ifúsági kultúrközösségeknek szánt nonprofit médiában –

[a]mikor a médiagyártók kitalálnak egy hirdetést, megterveznek egy életmódmagazint vagy elindítanak egy honlapot, választhatnak olyan nyelvi kódokat (második nyelvet, kevert kódot), hogy a kódoktól elvárható esztétikai érték, indexikus vagy szimbolikus erő és végül a célközönségre mért hatás támogassa a terméküket (Androutsopoulos 2007: 215).

A diaszpórában működő médiának viszont számolnia kell azzal a ténnyel, hogy a célközönség nagy része csak korlátozottan ismeri a kibocsátó országának nyelvét, így abból a médiagyártók

csak kevés nyelvi elemet használnak fel [...] az írott és beszélt nyelvi szövegek margóján [...], ennél fogva inkább a szimbolikus, mint a referenciális funkciót használják ki, a társadalmi identitást, valamint a minimálisan használt nyelvvél való kapcsolatot felidézve (Androutsopoulos 2007: 214).

Továbbá a digitális technológia korában a médiatartalmakból való mintavétel és azok rekontextualizálása alapvető gyakorlat a populáris médiakultúra világában: a rapelőadók dalaiban található idegen nyelvi elemek; a showműsorok idegen nyelvű, humoros közvetítésekből mutatnak be részleteket; az internethasználók *nyelvi brikolázással* élnek oldalakon (Androutsopoulos 2007: 208).

2.3.4. Metapragmatikai reflexivitás

Amikor problematikus a közös tudás megléte, és a kreativitás és a meg nem értés is szóba jön, akkor az emberek reflektálnak a saját maguk és a többiek kommunikációjára, felbecsülik, hogy az hogyan és milyen mértékben egyezik meg az elfogadott normákkal vagy olyan „normális” szövegekkel, amelyekben a normák szerint elvárt kifejezések szerepelnek. Ehhez kapcsolható a szociolingvisztika és a nyelvészeti antropológia egy másik jelentősebb, modern jelensége: a metapragmatikai reflexivitás a nyelvre és a szemiotikai gyakorlatra. Habár mára széles körben él az a felismerés, hogy az önreflexió minden nyelvi gyakorlatban jelen van, ez mégis jelentős eltérés a szociolingvisztika reflektálatlan, nem tudatos nyelvhasználatra irányuló hagyományos vizsgálatától. Ennek ma már kiemelt figyelmet szentelnek az empirikus témákban. Ahogy a Nyelvek alfejezetben (2.1. pontban) is láthattuk az ideológiailag megkülönböztetett nyelvek esetében, a nyelvi kérdésekről indított nyilvános viták megmutatják, hogy a nyelv szinte elválaszthatatlan a

nem nyelvi érdekektől (sőt gyakran helyettesíti azokat): amikor például az állampolgárság kritériumaként törvényben szabják meg a nyelv elsajátítását, az gyakran csak a szociális juttatásokhoz való hozzáférést korlátozza és/vagy gúnyt űz az őshonos lakosságból (lásd pl. Blackledge 2009; Warriner 2007). A vállalati kultúrában és a jelenkori szolgáltatási szektorban a metapragmatikai elméletek és kommunikációs technikák szorosan kapcsolódnak az erőviszonyok rendszeréhez a „kommunikációs tréning” az „ügyfélszolgálat” és a „minőségirányítás” terén (Cameron 2000). A hirdetések, a weboldalfejlesztés, illetve más, technológia által közvetített kommunikáció során a multimodális szövegek írásánál és grafikai tervezésénél kulcsszerepet játszik a nyelvi reflexivitás, legyen akár polilingvális, akár nem (Kress és Van Leeuwen 1996). A hétköznapi beszélők tapasztalataihoz is hozzátartozik, hogy az emberekről és cselekedeteikről bizonyos beszédformák által indexikus módon alkotott kulturális képet értékelik és reflektálnak rá. Ez a bizonyos találékony szóbeli megnyilvánulások iránt jelentősen megnövekedett szociolingvisztikai érdeklődésben is testet ölt, amely során mind a megnyilatkozás aktusát, mind az előadót figyelemmel kísérik, nem csupán a színpadon vagy a heteroglott beszéd keveredése esetén (A nem közös tudás alfejezet – 2.3.3.), de például spontán történetmondáskor is (Bauman 1986; Coupland 2007).

2.3.5. *Textualizáció, transzpozíció és rekontextualizáció*

A stilizációval, performanciával és vizuális tervezéssel kapcsolatos kutatás során a nyelvészet az egyébként szokásokra, szabályosságra és rendszerre irányuló vizsgálódását kiterjeszti mindarra, ami különleges és látványos. Ha egy látványos megnyilvánulás vagy esemény tényleg jelentős, akkor annak létre kell jöjjön valamiféle emlékezete, amely időn és téren keresztül tovább terjed. Ily módon a hangsúly az egyes eseményeken *belüli* nyelv- és szövegműködésről a nyelv és szöveg ezen eseményeken *keresztül* történő textuális pályáivére is kiterjed. A nyelvi gyakorlatok használati értékén túl azok cseréértékére való kiterjesztésével a *textualizáció*, a *transzpozíció* és a *rekontextualizáció* olyan kulcsfontosságú terminussá váltak, amelyek a) az emberekre és folyamatokra (potenciálisan többre is) vonatkoznak, akik/amelyek részt vesznek azon szövegek konstruálásában vagy kiválasztásában, amelyek reményük szerint textuális „lövedékként” kerülnek át egy következő környezetbe, illetve amelyek b) a szövegek „transzportáció” során végbemenő módosulására és átértékelődésére vonatkoznak, azaz hogy a mobilitásuk milyen hatással van magára a szövegre és az értelmezési folyamatokra, és amelyeket c) az új kontextusba való beágyazódásra értünk (Hall 1980; Bauman és Briggs 1990; Silverstein és Urban 1996; Agha és Wortham 2005).

Tehát a jelentésalkotás és az interpretáció a szövegek és a megnyilatkozások mobilitási fázisainak tekinthetők, és maguk is ténylegesen orientáltak – oda és vissza – a szövegek és megnyilatkozások által bejárt útvonalakon (Briggs 2005).⁵ Ahogy a konkrét események előtti, utáni és azokon kívül történő kommunikációnak is több helyszínre kiterjedő jellemzését tartjuk szükségesnek, úgy a transzpozíció vizsgálatát is figyelembe vehetjük

⁵ Ez nyilvánvalóan megnehezíti a „szerzőség” fogalmának meghatározását és közvetlenül érinti a szövegek „hitelességéről” és „eredetiségéről” folytatott diskusziót (mint pl. „az X. Y. által írt eredeti verzióban”).

a személyes interakció során. Az olyan szituációkban, ahol a résztvevők elkerülhetetlen módon véletlenszerű sajátosságok sokasága között találják magukat, ahol nem garantálható az interszubsztívitás, és ahol az indexikus jelek a beszélők szándékától eltérő dolgokat kommunikálhatnak, központi jelentőségű lehet annak vizsgálata, hogy valójában mi textualizálódik és később mi az, ami sikeresen átvivődik – vagy akár olyan folyamatra fordítódik le, amely magasabb szintű skálán történik meg. Ezek főleg a „hallhatóság” és a „hang” politikai fogalmával kapcsolatosan mérvadóak (Hymes 1996; Mehan 1996; Briggs 1997; Blommaert 2005).

Világos, hogy ez a nézőpont releváns az ideológiai üzenetek körforgására, a technológia által közvetített kommunikációra, illetve még általánosabban a globális és nemzetközi információáramlásra nézve. Továbbá megköveteli a hálózatok és folyamatok skáláinak – térbeli hatókör, időbeli tartósság, társas kiterjedés – összehasonlító vizsgálatát, amelyekben a szövegek és a fogalmak mozognak (Scollon és Scollon 2004; Pennycook 2007, 2010; Blommaert 2008, 2010a; Androutsopoulos 2009). Más szóval ez a kontextus rétegzett és multiskaláris konceptualizációjára ösztönöz (Cicourel 1992; Blommaert 2010a). A kontextusok, amelyekben az emberek kommunikálnak, részben lokálisak, helyben kialakulók, és folyamatosan újraigazodnak a váratlan, percről percre alakuló eseményekhez, de egyben információval, leleményességgel, elvárásokkal és tapasztalatokkal átítatottak is, amelyek olyan hálózatokra és folyamatokra vonatkoznak – bennük gyökereznek, terjednek és érnek véget –, amelyek hatókörükben és időtartamukban egészen különbözők lehetnek (úgy mint azon képességükben, hogy kiváltságot, hatalmat és stigmát hordozzanak).

A kulturális formákban, mint például a hiphopkultúrában, a közvetlen, lokális és globális skálaszintek mind érvényesek. A rapperek, azon túl, hogy soraik az előző sorra építve vezetnek tovább a következőre, üzeneteiket a lokális élményekhez/valósághoz kötik, és a hiphop globális stílusablonját használva fogalmazzák meg, ezzel globális szinten is elérik azt, hogy műveik terjedhessenek, elismerhessék és megérthessék őket – ahelyett (és azt kiegészítve), hogy csak lokálisan, korlátozottan lehessen hozzájuk férni (Pennycook 2007; Wang 2010). Ugyanígy a diaszpórák szuperdiverz környezetének többskálájú dimenziói felelnek azért az új, urbánus többnyelvűségért, amelyről a legújabb nyelvitájkép-vizsgálatok számolnak be (Scollon és Scollon 2003; Pan Lin 2009). Egy török üzlet, mondjuk Amszterdamban, a holland nyelv használatát kívánja meg; a helyi török diaszpóra regionális etnikai közösségében és nemzetközi hálózatában a török nyelv használata a célszerű; más helyi, regionális vagy nemzetközi tényezők pedig az angol, a lengyel, az orosz, az arab, a tamil és egyéb nyelvek használatára sarkallhatnak.

A kontextus többskálájú nézetében láthatjuk, hogy az egyébként makró-tényezőként kezelt összetevők – társadalmi osztály, etnicitás, nem, generáció stb. – az interakciós folyamat mikroszintjein működnek mint erőforrások, amelyeket a résztvevők előhívhatnak a kommunikációs esemény értelmezése során (lásd a stílusváltás példáját az Indexialitás alfejezetben – 2.3.1.). A legtöbb külső forrás, amely beáramlik a kommunikáció rendszerébe, természetesnek vehető. Ezek hallgatólágoosan strukturálják a résztvevők cselekvésre irányuló döntéseit, ugyanakkor a metapragmatikai tudatosság (Metapragmatikai reflexivitás alfejezet – 2.3.4.) azt jelenti, hogy a résztvevők a „többskálájú” és „transzpozíciós” implikációkat is figyelembe veszik, hogy megérthessék, mi történik. Elvégre az egyes üzenetek, szövegek, műfajok, stílusok és nyelvek szembetűnően különböznek abban, hogy

mekkora eséllyel fognak elterjedni – ez önmagában is a rétegződés egyik legfőbb forrása –, és ez néha a figyelem vagy vita középpontjába is kerülhet, mivel az emberek normaérzékelése különbözik arra vonatkozóan, hogy mi hol mit jelent. Ily módon az itt-és-most zajló interakció gyakran aktívan „skálaérzékeny”, szem előtt tartja a szöveg vagy gyakorlat nemzetközi, országos vagy helyi eredetét vagy potenciálját, nyíltan elköteleződve például a blokkolás vagy az átalakítás mellett, ennél fogva vagy át- vagy lefordítódik ebbe vagy abba a társadalmi vagy szervezeti hierarchiába, vagy mégsem (Arnaut 2005).

2.3.6. Módszertani szempontból

Gyakorlatilag az összes itt említett mű két alaptételt tart szem előtt. Az első szerint a kommunikáció kontextusait sokkal inkább vizsgálni kell, mint előre adottnak tekinteni. A jelentés meghatározott helyeken, történesekben, társadalmi kapcsolatokban, interakciós előzményekben, textuális pályáíveken, intézményi rendszerekben és kulturális ideológiákban ölt alakot, melyeket olyan elvárásokkal és repertoárokkal rendelkező megtestesült ágensek hoznak létre és építenek fel, amelyeket etnográfiai szempontból kell megközelíteni. A második szerint elengedhetetlen a szemiotikai adatok belső szerveződésének elemzése ahhoz, hogy megértsük ezek jelentőségét és helyét a világban. A jelentés jóval több, mint pusztán „gondolatok kifejezése”, és az életrajz, az identifikációk, a viszonyulások és a nüanszok alaposan megmutatkoznak a nyelvi és szövegbeli részletekben.

Ha a hagyományos osztályozási rendszerek többé nem alkalmazhatóak, az etnikai alapú besorolás pedig különösen problematikus a szuperdiverzitás esetében, a fenti kombináció tűnik a legkézenfekvőbbnek. Az etnográfia egyik legfőbb jellegzetessége, hogy behatóan vizsgálja az olyan empirikus folyamatokat, amelyek nem értelmezhetők a megszokott keretek között. És mivel az esszencializmusról szóló kritikák kiemelik annak jelentőségét, amit Moerman a „lue” mint fogalom kutatásának problémáját fogalmazott újra – „nem az a kérdés, hogy »kik a lue emberek?«, sokkal inkább az, hogy mikor, hogyan és miért kerül előtérbe a »lue« identifikálása” (Moerman 1974: 62; lásd még pl. Barth 1969) –, megéri a nyelvhez és diskurzushoz fordulni, hogy megértsük, hogy a kategóriák és identitások hogyan fordulnak elő közösségi szinten, hogyan fogadják el őket, és hogyan reprodukálódnak szöveges formában és kommunikációs helyzetekben.

Ezen a területen a nyelvészek módszertani megközelítése kétségkívül nem mindig alkalmazható különösebben jól. A strukturalizmus fénykorában a nyelvtudomány gyakran szolgált modellként a kultúra mint integrált rendszer tanulmányozásához, ezzel azt az aggodalmat keltve a többi humán- és társadalomtudományban, hogy azok a „modern tudomány kora előttiek” (Hymes 1983: 196). Levinson szavaival élve ugyanis „a nyelvészek a társadalomtudomány sznobjai: csak úgy kerülhetsz be a klubba, ha hajlandó vagy a legszokatlanabb előfeltevéseket felvetni” (Levinson 1988: 161). Azonban ebben a szakaszban azt próbáljuk bizonyítani, hogy ezek a „szokatlan előfeltevések” már nem bírnak olyan erővel, mint korábban. Ehelyett egyfajta etnográfiai érzékenységet próbálunk hangsúlyozni a nyelvészet és a diskurzuselemzés eszköztárára, „érzékenyítő” fogalomkészletként kezelve azokat, „kutatási irányokat javasolva” olyan definitív képződmények helyett, amelyek „előírják, hogy mit kellene látni” (Blumer 1969: 148). Ehhez arra lenne szükség, hogy a kutatók reflektálni tudjanak saját részvételükre a hatalom és tudás áramlásában

(Cameron et al. 1992). Ám, ha az eszköztár ismeretelméleti szempontból ezt a pozíciót foglalja el – az etnográfia kiterjesztéseként új pozíciót vesz fel a kultúra és társadalom bonyolultabb területein, amelyek másképp feledésbe merülének –, akkor a nyelvtudomány nagyon gazdag, empirikusan megalapozott keretrendszert és eljárásgyűjteményt nyújthat a társas élet jellemzőinek kutatásához amellet, hogy igen szuggesztív – de nem kötelező erővel bíró! – javaslatokkal szolgálhat arról, hogy ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz.

A nyelvtudomány és az etnográfia kombinálásának eredményeként többek között kialakult egy önálló ideológiai szemlélet is. Ahelyett, hogy csupán expliciten tagolt állítások halmazaként lennének kezelve (mint többnyire a politikai és interjúkat felhasználó diskurzuselemzésben), az ideológiákat olyan összetett egységeknek tekintjük, amelyek több szinten, különböző formákban, különböző artikulációs módokon és tárgyakon működnek. Persze tartalmazznak explicit állításokat, de a diskurzusok gyakorlatában működő implicit viselkedési reflexeket is (a gyakorlatot ideológiailag átítatva). A textuális és diszkurzív részletek alapos vizsgálata feltárja azt, ahogyan a széles körben elterjedt társadalmi ideológiák áthatják a beszéd és a szöveg mikroszkopikus világát, azaz ahogy az ideológiák tapintható hétköznapi valósággal bírnak.⁶ Az ideológiának ez az árnyalt, többszálú, empirikusan megalapozott értelmezése talán az egyik legkifinomultabb a társadalomtudományok jelenlegi meghatározásai közül.

Ez tehát az az újragondolt eszközkészlet, amely az aktuális nyelvészeti etnográfiát (nyelvészeti antropológiát, etnográfiai szociolingvisztikát) alkotja. Érdemes reflektálni most néhány kérdésre és problémára, amelyeket megközelíthetünk vele.

3. Egy kutatási irány

Legalább két széles út áll előttünk a nyelv szuperdiverzitáson belüli tanulmányozásához. Az egyik a nyelvészeti etnográfiát kiegészítő perspektívaként használja más kutatási módszerek mellett, míg a másik a nyelvet és a kommunikációt állítja a középpontba. Mint ahogy maga a Paradigmaváltások a társasnyelvészetben című fejezetben (2.) felvázolt perspektíva szükségszerűen interdiszciplináris, a két út között is csak fokozati különbségek vannak. Az elválasztóvonal még keskenyebbé válik, amikor például Vertovec egy a szuperdiverzitásról és „civil integrációról” szóló eszmecsere folytán felteszi a kérdést, hogy „milyen a jelentésteli [kommunikatív] eszmecsere, hogyan formálódik, hogyan tartják fent, hogyan fut vakvágányra, és az állam vagy más képviselési szervek hogyan segíti elő a folyamatot” (Vertovec 2007: 27; lásd még pl. Gilroy 2006; Boyd 2006). Ugyanakkor vannak különbségek abban, hogy milyen kutatási kérdések és fókuszok milyen mértékben határozhatók meg az egyes utak mentén.

3.1. A nyelvészeti etnográfia mint kiegészítő eszköz

Ahol csak érintkezik az empirikus kutatás a társas konstrukcionizmussal (pl. Berger és Luckmann 1966; Giddens 1976, 1984), felmerül az igény a 2. pontban kiemelt eszközök

⁶ Lásd még a „normativitás” megvitatását az Irányelvek alfejezetben (3.2.1.).

használatára. Amennyiben a társadalmi világ a mindennapi tevékenység során jön létre, és a társadalmi valóság a mindennapi interakcióban jön létre, kerül jóváhagyásra, ütközik ellenállásba és alakul át, a nyelvtudomány, a szemiotika és a diskurzuselemzés eszközei sokkal nagyobb segítséget nyújthatnak az értelmezésben, mint a kommunikáció kizárólagos vizsgálata. Tehát ha visszautasítjuk az olyan esszencialista csoportmegjelölést, mint például a „magyarországi romák”, és inkább annak megértésére törekszünk, hogy a „roma” kifejezés miként van jelen a magyar diskurzusban, hogyan vonatkozik bizonyos emberekre, és milyen mederbe tereli, kényszeríti az ő pozíciójukat és tevékenységüket, akkor létfontosságú, hogy alaposabban vizsgáljuk a nyelvet és a diskurzust (vö. Tremlett 2007; valamint a fentebb idézett Moerman 1974).

A nemzetiségi hovatartozás, a történelem vagy a szuperdiverzitás e nyelvi megközelítésében nem tudjuk elkerülni a nagyobb általánosításokat. Azonban ebben az esetben az általánosítások célja az absztrahálás és az egyszerűsítés. Lényeges, hogy az általánosítás folyamatosan visszautaljon arra, hogy mi az, amit „megélnék” és kifejeznek a mindennapokban (ami szintén árnyalt és többskálájú) (vö. Harris és Rampton 2010). E kikötés nélkül fennáll annak a veszélye, hogy a diskurzus túldramatizálódik a közbeszédben, zűrzavar keletkezik és lehetetlen lesz megállapítani, hogy ki hogyan kapcsolódik hozzá. Az „összetett, fluid, egymást keresztező és zavaros identitások” említése kevés fogódzót nyújt ehhez a helyzethez, feltételezve, hogy az összes említett identitás számít, és hogy igen nehéz rájönni, hogyan is kapcsolódnak egymáshoz. Ugyanis ez a fajta „fluiditás” nehezen összeegyeztethető a mindennapi kommunikatív gyakorlatokkal. Ha közelebbről megvizsgáljuk e gyakorlatokat, láthatóvá válik, hogy az emberek gyakran egészen magas fokon értelmezett rendet visznek körülményeikbe, hogy konkrét identifikációik közel sem annyira töredezetten vagy zavarosak, mint ahogy azt kezdetben feltételeztük, és hogy valójában igenis ügyesen navigálnak a „szuperdiverzitás” vagy a „biztosíték nélküli etnicitások” között, olyan módon alakítva azokat, amivel nagyon nehéz számolni közeli megfigyelés és elemzés nélkül.

Ez a fajta analitikus megközelítés – amely a jelentős diskurzusokat kapcsolatba hozza a mindennapi leírásával – persze magának az etnográfának a meghatározó tulajdonsága, és az itt felvázolt perspektívát szimplán etnográfiként is leírhatnánk (Módszertani szempontból alfejezet – 2.3.6.). De ez egy előrehaladott, heurisztikus keretrendszerekkel és eljárásokkal gazdagított etnográfia, amelynek célja a társas kapcsolatok amúgy kevésbé vagy egyáltalán nem elemzett részleteinek feltárása (vö. Sapir 1949: 166; Hymes 1996: 8). Olyan területeken, mint a szociolingvisztika, a kutató egy teljes karriert eltölthet ennek az eszköztárnak a kidolgozásával, de ahogy azt az *Etnográfia, Nyelv és Kommunikáció*⁷ interdiszciplináris képzési program gazdagon demonstrálta, egy nyelvészeti háttérrel nem rendelkező, de a kérdés iránt érzékeny etnográfusnak nem tart sokáig, hogy beletanuljon az említett eszközök használatába, és ezáltal nem várt belátásokra jusson.

7 <https://www.ncrm.ac.uk/research/rdi/?id=18>

3.2. Nyelv és kommunikáció mint központi témák

A szuperdiverzitásban létező nyelv és kommunikáció problémáinak teljes leírása szétfejténe jelen tanulmány kereteit, de mielőtt még rátérnénk két kiterjedtebb területre, érdemes kihangsúlyozni három követendő alapelvet.

3.2.1. Irányelvek

Először is annak ellenére, hogy biztosan van több variáció az irányelvek elemeinek rangsorolására, elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk a Silverstein által „teljes nyelvi tény”-nek nevezett fogalommal:

a teljes nyelvi tény, a nyelvudomány alapegysége óhatatlanul dialektikus természetű; a jellel bíró jelformák változó kölcsönös interakciója az érdekezérelt emberi használat szituációira kontextualizálva és a kulturális ideológia által közvetítve (Silverstein 1985: 220).

Ez pedig magától értetődően az etnográfiai leírás iránti elkötelezettségen alapul, amely a szemiotikai gyakorlat következő kérdéseire keresi a választ: ki, mit, hol, mikor, hogyan és miért?

Másrészt, szükséges emlékeznünk rá, hogy a *normativitás* (vagy „kötelezőség”) milyen mélyen gyökerezik a szemiózisban és a kommunikációban. A legtöbb, kommunikációs műveltségben materializálódó forrás észrevétlen és magától értetődő marad, de elég egy enyhe eltérés a megszokott és várt gyakorlattól, hogy a címzettek értelmet kereső magyarázat keresésére készítse, próbálva megfejteni, hogy mi történik, amikor egy hang, szó, grammatikai minta, diskurzusbeli elmozdulás vagy a test mozdulata valamiképp nem illik odavaló. Jelentős különbségek vannak a normákban, amelyekhez az egyének igazodnak, és ez hatással van arra, hogy mit érzékelnek eltérőnek. Nagy a szórás az egyes szituációkban megjelenő indexikus értelmezésekben is, amelyeket hordoznak („jó” vagy „rossz”, „helyes” vagy „helytelen”, „lelemény” vagy „hiba”, „észrevenni” vagy „ignorálni”, „tipikusan ilyen vagy olyan / erre vagy arra utaló”). Ezek a normatív elvárások és értelmezések körforgásban vannak a közeli kapcsolatoktól kezdve baráti körökön, országos oktatási rendszereken és a globális médián átívelő társas kapcsolatokban, és persze komoly eltéréseket mutatnak abban, hogy mennyire elkötelezetten próbálnak irányt mutatni vagy mennyire hajlandóak a változásra. Mindez elkerülhetetlenül komplexebbé tesz mindent, amit struktúra és ágencia játékaról állítani szeretnénk. Figyelmeztet minket arra, hogy az egyik dimenzióban megjelenő innováció stabilitást jelenthet egy másikban, tehát amikor változásról beszélünk, fontos felmérni annak más területekre gyakorolt befolyását és hatását. De legalább van elképzelésünk arról, hogy mit kell keresnünk, és ez talán segít minket abban, hogy elkerüljük az adatokba való elhamarkodott (pesszimista vagy épp romantizáló) belemagyarázást vagy felületes értelmezésüket.

Harmadrészt, a diverzitás múltbeli és jelenlegi kutatásának intenzitását tekintve elérteünk egy olyan stádiumba, ahol az egyéni és csoportos projektek képesek és kötelesek

arra, hogy mostantól *kumulatív összehasonlító általánosításra* törekedjenek. A „szuperdiverzitás” a hirtelen változásról és mobilitásról szól, és ennek vizsgálatához fontos, hogy ahol csak lehetséges, hasonlítsuk össze a régi és az új adathalmazokat és tanulmányokat amellet, hogy foglalkozunk a különböző generációkba tartozó adatközlők perspektíváival. A skálákon, közvetítő csatornákon/tevékenységeken és intézményi körülményeken átívelő, több szinterű összehasonlítás valószínűleg nélkülözhetetlen bárhol, ahol ideológiáról, nyelvről és a mindennapi életéről van szó. Viszont adott immár a lehetőség az összehasonlításra a nemzetállamok és a világ különböző részei között is. Ez többek között segíthet tisztázni, hogy a nyelv és interakció szabályszerű és részben önálló aspektusai milyen mértékben csökkentik a szuperdiverzitás lehetséges pluralizáló hatását a kommunikációra, és milyen hasonlóságokat eredményeznek a makrostrukturális feltételek különbözősége ellenére (Goffman 1983; Erickson 2001).

3.2.2. A nyelv- és kommunikációkutatás két tág színtere

Az Irányelvek alfejezetben (3.2.1.) megtalálható általános elköteleződés számos jellegzetes kutatási kérdést vet fel. Így például az összehasonlítás igénye annak kutatását ösztönzi, hogy éppen milyen változatosak az interakciós kapcsolatok, amelyek a heteroglosszia gyakorlatában szerepet játszanak (Metapragmatikai reflexivitás alfejezet – 2.3.4.), amíg a longitudinális kutatásnak azok történetiségét és életrajzi maradandóságát kellene megvilágítania az életút alatt (vö. Rampton 2011a). Ehhez hasonlóan, a longitudinális munka megengedi számunkra, hogy átgondoljuk, megváltoztatja-e, és ha igen, hogyan és mennyire a digitális kommunikáció fejlődése a szemtől szembeni találkozásokat, megsokszorozza-e vagy átalakítja a részvételi struktúrákat, újracentralizálja vagy decentralizálja a használt erőforrásokat. Az interakció mindig is a figyelem megosztásával járt – kitérők tétele a kívülállók számára, bekapcsolt tévé melletti társalgás, vezetékes telefonról folytatott beszélgetés a konyhából vacsora közben, felületes olvasgatás –, de vannak-e olyan helyzetek, ahol a digitális kommunikáció felgyorsulása jelentős változást eredményezett a beszélgetési előkészületek során és a kölcsönös jelenlét tekintetében? Pontosan melyik, hogyan, miért, mivel és kik között? És hol, mi, hogyan, hogyan stb., vagy nem, vagy nem nagyon? (Ehhez lásd Leppänen és Piirainen-Marsh 2009; Eisenlohr 2006, 2009.)

A konkrét helyszínek és gyakorlatok vizsgálata során gyakran figyelembe kell venni a szociolingvisztikai rétegződés szélesebb mintázatait a társadalmak egészében éppúgy, mint az egyének nyelvi szocializációjánál. A szuperdiverzitásnak vannak potenciális implikációi ezekre is, érdemes tehát egy kicsit hosszabban elidőzni a témánál.

A 20. századi USA-ról írva Hymes (1980, 1996) használta a „nyelvi gazdaság” megnevezést, hogy hivatkozzon a kommunikációs források és gyakorlatok szerveződésére a különböző (de egymással kapcsolatban levő) csoportokban, hálózatokban és intézményekben. Ennek során legalább három megállapítást tett: a) a kommunikáció egyes formáit nagyra értékeli és díjazza, míg más formákat megbélyegeznek és figyelmen kívül hagynak, b) a nagy hatású és presztizsú stílusokhoz, műfajokhoz és médiához való hozzáférés és hozzáférés egyenlőtlenül oszlik el bármely népesség között, és így c) a nyelv és a diskurzus központi szerepet játszik az egyenlőtlenség és a rétegződés létrehozásában és legitimálásában. A **szociolingvisztikai gazdaságnak** ez a bemutatása nagyban megegyezik

Irvine regiszterekről és stílusokról szóló bourdieu-i leírásával, amelyben az utóbbiak alkotják „a *különbözőségek rendszerének* azt a részét, amelyben a stílus szemben áll más lehetséges stílusokkal, és a társadalmi jelentés, amelyet a stílus hordoz, más lehetséges stílusokkal áll ellentétben” (Irvine 2001: 22).⁸ Parkin kiterjeszti a stílusoknak, a nyelveknek és a médiának ezt a relációs jelentőségéről szóló nézetét, amikor az 1970-es évekbeli Kenya újonnan formált soketnikumú városi tereinek kutatását használja fel arra, hogy megfogalmazza javaslatát, miszerint a kapcsolat nyelvek és stílusok között teremthet

keretet mind az [emergens és a már meglévő] ideológiai különbségek kifejezésére, [...] egyfajta mintát, amely mentén a társadalmi csoportok később megkülönböztethetők. [...] Soknemzetiségű közösségeken [...] belül a beszédmód sokfélesége [...] biztosítja [...] az osztályozás legkönnyebben elérhető „nyers” adatait, amelyekkel az új társadalmi csoportok megkülönböztetése és a régiek újradefiniálása megtörténhet (Parkin 1977: 205, 187, 208).

A szuperdiverzitás tárgyalásának kontextusában ez két szorosan összetartozó kérdést vet fel.

Először is, Parkin nyomán, mennyire szolgálhat a szociolingvisztikai gazdaság bármely nemzetállamban mintaként arra, hogy értelmes rendet teremtsen a szuperdiverzitásban? Meddig működik eligazító térképként vagy az elosztási folyamatok gyűjteményeként, amely nagyon különböző származású embereket illeszt be a szociolingvisztikai tér korlátozottabb rétegébe, azért, hogy ők – Arnaut szavaival (lásd Arnaut 2008) – új „szupercsoportosulásokat” alkossanak, és hogy az ő etnikai pluralitásuk betagozódjon a hagyományos osztályrangsorok közé (Rampton 2011a)? Illetve mennyire ingatta meg a nemzeti szociolingvisztikai gazdaságokat, mennyire fecsérrelte el az ő valaha volt egyeduralgó hatalmukat az emberek diaszpórákhoz való kapcsolódása és másutt működő szociolingvisztikai gazdaságokkal kialakított nagyon aktív (és digitálisan közvetített) kapcsolata? Ezekkel a kérdésekkel foglalkozva keressük-e a szociolingvisztikai gazdaságok egyfajta sokféleségét a szuperdiverzitásban, egyfajta „skalára illesztett többközpontúságot”, amelyet a kommunikatív piacok alkotnak, amelyek elérhetőségükben, értékükben, illetve (részleges) alá- és fölérendeltségükben változatosságot mutatnak? Visszatekintve a kevert nyelvi gyakorlatokra, amelyeket egyre inkább európai városokban azonosítanak (A nem közös tudás alfejezet –2.3.3.), tekintsük-e ezeket a nem standard heteroglossziákat közjátékkimenetének a szétszóródás és újrafókuszálás folyamatai között, az emergens soknemzetiségű vernakuláris érzékenység magasabb osztályokkal szembeni ellenérzése kifejezésének? Ezek a magasabb osztályok most maguk hajlanak az elit kozmopolitizmus és többnyelvűség felé a standard nyelvhasználatban? És globális valutával rendelkező, nem standard vernakuláris jelképként hol jelenik meg a hiphop ebben a dinamikában? Az, ha feltérképezzük a központi referenciapontokat ezekben a szociolingvisztikai

8 „A beszédstílusok magukban foglalják azokat a módokat, ahogy a beszélők mint ágensek a társas (és szociolingvisztikai) térben egyezkednek a pozícióikról és céljaikról a különbségtételek és lehetőségek rendszerében. Nyelvi cselekedeteik ideológiai síkon közvetítettek, mivel azok a cselekedetek szükségszerűen magukban foglalják a beszélők megértését a számukra fontos társas csoportokról, tevékenységekről és gyakorlatokról, a beszédmódokat is beleértve. Az ilyen értelmezések ötvözik az értékeléseket, és akkora jelentőségük van, mint amilyen a beszélő társadalmi pozíciója és érdekei. Emellett ezeket befolyásolja a beszélők eltérő hozzáférése is a releváns gyakorlatokhoz. A társadalmi tevékenységek, beleértve a beszélés aktusait is, a reprezentációk ideologizált rendszerén alapulnak, és függetlenül attól, hogy mennyire határozottan működnek közre valamely társas cél elérésében, egyúttal »a reprezentációs tevékenységben« [Bourdieu 1984] is részt vesznek” (Irvine 2001: 24).

gazdaságokban, elkerülhetetlenül a madártávlat magasságába vonz minket, ami ugyanakkor megkívánja a szoros etnográfiai vizsgálatot, hogy megértsük, ezek az elemek hogyan kapcsolódnak és maradnak fenn. Azokra a konfliktusokra vagy kompromisszumokra kell összpontosítanunk például, amelyek a standardizáció olyan intézményeiben alakulnak ki, mint az iskolák, amikor a heteroglott városi népesség találkozik a nyelvtanulás, nyelvtanítás és értékelés modelljeivel, amelyek hivatalos dokumentumokban vannak lefektetve, mint például az Európa Tanács Közös Európai Nyelvi Referenciakerete (KER) (vö. Jaspers 2005, 2011; Lytra 2007).⁹

Másrészt az eddigiek következménye, hogy az egyének *nyelvi és írásbeliségre való szocializációja* a szuperdiverzitás miatt sokkal több kutatást igényel a hivatalos oktatásban és azon kívül is (lásd Duranti, Ochs és Schieffelin 2011: 21–27. fejezeteit). A közösségi „kiegészítő” iskolákban folyó szocializáció leírásai gyarapodnak (Creese és Blackledge 2010; Li Wei 2006), mint ahogy azon elemzések száma is nő, amelyek többnyelvű fiatalokból álló hálózatokban foglalkoznak a kortársak közötti szocializációval (Hewitt 1986; Rampton és Charalambous 2010). De nagyon kevés kutatást folytattak a családon belüli, nemzedékek közötti nyelvi szocializációról, pedig ez valószínűleg változatosságot mutat a formalitás fokozataiban éppúgy, mint hatásmechanizmusában attól függően, hogy vajon régi vagy új nyelveket, stílusokat, technológiákat és az interkulturális jelenségekhez való hozzáállást jelent, illetve attól, hogy otthoni, szórakozást szolgáló, közösségi vagy vallásgyakorlási színtereken jelenik-e meg, lokálisan, virtuálisan vagy azokban az országokban, ahol az embereknek családi kötelekei vannak (vö. Zhu Hua 2008). A letelepedett kisebbségi közösségekben és körülöttük olyan kifejezések általánossá válásával, mint az „újonc” és a „zöldfülű”, rendkívüli figyelmet érdemel a közös etnikai háttérből származó felnőtt és serdülőkorú bevándorlók szociolingvisztikai és kulturális pozicionálása (Talmy 2008, 2009; Reyes és Lo 2009; Sarroub 2005; Pyke és Dang 2003). Rengeteg az elvégzendő munka az internet- és mobiltelefon-használat, illetve az olyan gyakorlatok vonatkozásában, mint a számítógépes játék, a csetelés és az SMS-írás, amelyek a nyelvtanulás szinterei is (Leppänen 2009; Blommaert 2010a). Mindent összevetve, fontos, hogy elkerüljük az anyanyelvi és a nem anyanyelvi beszélők a priori elkülönítését – más egyebek mellett a nyelvi normák és célok is változnak (Blommaert, Collins és Slembrouck 2005: 201; Rampton 2011c) – továbbá szükség lesz a lehetséges kapcsolatok és a szükségszerű összeférhetetlenségek alapos tisztázására egyfelől azokban az idiómákban, amelyekkel általában a heteroglossziát elemzik („kéthangúság”, „stililizáció”, „ideológiává válás”), másfelől a másodnyelv standardjának elsajátítását (pl. „transzfer”, „észrevétel”, „nyelvközi fejlesztés”).

3.3. Hatások

A nyelvészet kezdetei a sokféleség és különbözőség gyakorlati találkozásában lelhetők fel (pl. Bolinger 1975: 506 kk.), valamint a nemzetállamok kialakulásához való hozzájárulásában (vö. Nyelvek alfejezet – 2.1.), az alkalmazott nyelvészet területén nagy és hosszú

⁹ A KER felosztása a nyelveket tisztán azonosítható kategóriákba sorolja a nyelvsajátítás és nyelvi jártasság terén. Ez jó példa arra, amit már korábban tárgyaltunk: a hagyományos modernista ideológián nyugvó nyelvkonstrukciói jelentős és nagyhatású anyagi valóságot alkotnak. Ennek kritikáját lásd Hogan-Brun et al. (2010) tanulmányában.

időn át tartó hagyománya van a nyelvi intervenciónak, amely az intézményesített nyelvi szakpolitikára és gyakorlatra helyezi a hangsúlyt. Itt is folyamatos vita és változás zajlik a kommunikáció vezető modelljeiben (Widdowson 1984: 7–36; Trappes-Lomax 2000; Seidlhofer 2003), miközben általánosságban véve sokkal kisebb a félelem a „legszoikatlanabb előfeltevésekkel” szemben, mint a formális, nem alkalmazott nyelvészetben. A posztstrukturalista ötletek mindig átküzdötték magukat az alkalmazott nyelvészetben, és mostanában egyre inkább eszmecsere tárgya, hogy nyelv, etnicitás és kultúra kortárs fejleményei megkövetelik-e, és ha igen, miként teszik szükségessé a beavatkozás új formáit (Pennycook 2001, 2010; Leung, Harris és Rampton 1997; Rampton 2000). Tehát amikor az ebben a tanulmányban szereplő perspektívákat, módszereket és témákat kell igazolni a tudományos életen túli fontosság és hatás tekintetében – mint ahogy az egyetemi kutatás egyre gyakrabban teszi –, ehhez már jelentős mennyiségű elvégzett munka kapcsolható.

Ennek ellenére abban a szociálpolitikai kontextusban, amelyet gyakran jellemeznek mély és erőteljes nézetkülönbségek az oktatás, a politika, a kereskedelem stb. terén alkalmazott nyelvre és műveltségre vonatkozó szakpolitika és gyakorlat vonatkozásában, a Paradigmaváltások a társasnyelvészetben című fejezetben (2.) bírált nyelvi és kommunikációs modellek még mindig nagyon befolyásosak. Ráadásul azokat a nem kísérleti és nem kvantitatív módszereket, amiféleket hangsúlyoztunk, gyakran „tudománytalannak” tartják, és ki is zárják a tényeken alapuló szakpolitika megalkotásából. Így a hatás és az alkalmazás körüli stratégiák és viták megkívánják, hogy saját jogon átfogó vizsgálatnak vessék őket alá.

De talán Hymes adja az alapvető tájékoztatást erről a helyzetről (Hymes 1980, lásd még Blommaert 2010b). Az „etnográfiai monitorozásról” szóló diskurzusban, amelyben etnográfus kutatók eseményeket és eredményeket tanulmányoznak az oktatásban, az egészségügyben, a munkahelyeken stb. zajló intervenciók programok megvalósítása során, Hymes oly módon írja le az etnográfia gyakorlati fontosságát, hogy az most visszhangra talál a nyelvészeti etnográfia során szerzett tapasztalatokban:¹⁰

minden tudományos megközelítésen alapuló tudás közül az etnográfia a leginkább nyitott [...] és legkevésbé valószínű, hogy olyan világot akar előállítani, amelyben a szakértők kontrollálják a tudást azok kárára, akiket tanulmányoznak. Az etnográfia készségei olyan készségek megerősítéséből állnak, amelyeket minden normális ember alkalmaz a mindennapok során; ennek felfedezéseit általában olyan nyelvi formák is át tudják adni, amelyet a nem szakértők is képesek elolvasni... (Hymes 1980b: 105).

Azután tovább megy:

[a]z etnográfia, mint tudjuk, [...] határterület a sajátos érdeklődés és az összehasonlítható általánosítás között. Úgy vélem, arra is szolgál számunkra, hogy jelentőssé tegyük az „etnológia” terminusát, amely kifejezetten az összehasonlítható általánosítást idézi fel. Az etnológiai dimenzió hangsúlyozása eltereli a figyelmet az azonnal megoldandó problémákról és azonnali gyógymódok felajánlásától, de hosszú távon jobban szolgálja az építő jellegű változásokat. Az etnológiai dimenzió levő hangsúly összeköti az etnográfát a

¹⁰ A nyelvészeti etnográfia, legalábbis az Egyesült Királyságban, szoros családi viszonyt ápol az alkalmazott nyelvészettel (Rampton 2007: 586–590).

társadalomtörténettel, olyan módokon, amelyekben a szocializáció, az intézményesítés, egy létező rend reprodukciója érdekében a nagyobb erők konkrét környezetben jelennek meg és nyernekel értelmezést. A hosszú táv biztosabb támpontnak tűnik (Hymes 1980c: 121, 1996: 19).

Ez a biztosabb támpont az, amit meg kellene céloznunk a nyelv és a szuperdiverzitás egymással összehangolt kutatási programjában.

Fordította Endreiné Szemők Ildikó, Horváth Attila, Oláh Bence,
Tóth Zsuzsanna Ingrid, Ulviczki Kinga

Hivatkozott irodalom

- Agha, Asif (2007): *Language and Social Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Agha, Asif és Wortham, S. (szerk.) (2005): Discourse across Speech Events. [Tematikus szám.] *Journal of Linguistic Anthropology* 15(1).
- Anderson, Benedict (1983): *Imagined Communities*. London: Verso.
- Androutopoulos, Jannis (2007): Bilingualism in the Mass Media and on the Internet. In *Bilingualism: A Social Approach*. Monica Heller (szerk.). Basingstoke: Palgrave. 207–232.
- Androutopoulos, Jannis (2009): Language and the Three Spheres of Hip Hop. In *Global Linguistic Flows*. H. Samy Alim, Awad Ibrahim és Alastair Pennycook (szerk.). London: Routledge, 43–62.
- Appadurai, Arjun (2006): *Fear of Small Numbers*. Durham: Duke University Press.
- Arnaut, Karel (2005): 'Our Baka Brothers Obviously Do Not Speak French': Siting and Scaling Physical/Discursive 'Movements' in Post-colonial Belgium. *Language and Communication* 25(3): 217–236. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2005.03.003>
- Arnaut, Karel (2008): Mouvement patriotique et construction de 'l'autochtone' en Cote d'Ivoire. *Africa Development/ Afrique et Développement* 33(3): 1–20.
- Auer, Peter (2006): Sociolinguistic Crossing. In *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Keith Brown (szerk.). 2nd ed., Volume 11. Amsterdam: Elsevier, 490–492.
- Bakhtin [= Bahtyin], Mihail M. (1968): *Rabelais and His World*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Bakhtin [= Bahtyin], Mihail M. (1981): *The Dialogic Imagination*. Austin: Texas University Press.
- Bakhtin [= Bahtyin], Mihail M. (1984): *Problems in Dostoevsky's Poetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bahtyin, Mihail M. (2007): *A szerző és a hős (A tett filozófája – A szó a regényben)*. Fordította S. Horváth Géza. Budapest: Gond-Cura Alapítvány.
- Baron, Naomi (2008): *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford: Oxford University Press.
- Barrett, Rusty (1997): The 'Homo-genius' Speech Community. In *Queerly Phrased: Language, Gender and Sexuality*. Anna Livia és Kira Hall (szerk.). Oxford: Oxford University Press, 181–201.
- Barth, Fredrik (1969): Introduction. In *Ethnic Groups and Boundaries*. Fredrik Barth (szerk.). London: Allen & Unwin, 9–39.
- Barth, Fredrik (1992): Towards Greater Naturalism in Conceptualizing Societies. In *Conceptualising Society*. Adam Kuper (szerk.). London: Routledge, 17–33.
- Bauman, Richard (1986): *Story, Performance and Event: Contextual Studies of Oral Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Richard és Charles Briggs (1990): Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life. *Annual Review of Anthropology* 19: 59–88.
- Bauman, Zygmunt (1992): *Intimations of Post-modernity*. London: Routledge.
- Becker, Alton (1995): *Beyond Translation: Essays towards a Modern Philology*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

- Berger, Peter és Thomas Luckmann (1966): *The Social Construction of Reality*. Harmondsworth: Penguin.
- Bezemer, Jeff és Carey Jewitt (2009): Multimodal analysis: Key issues. In *Research Methods in Linguistics*. Lia Litosseliti (szerk.). London: Continuum, 180–197.
- Blackledge, Adrian (2009): Inventing English as Convenient Fiction: Language Testing Regimes in the United Kingdom. In Guus Extra, Massimiliano Spotti és Piet Van Avermaet (szerk.). *Language Testing, Migration and Citizenship: Cross-National Perspectives*. London: Continuum, 65–85.
- Blommaert, Jan (szerk.) (1999): *Language Ideological Debates*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Blommaert, Jan (2003): Commentary: A Sociolinguistics of Globalization. *Journal of Sociolinguistics* 7(4): 607–623. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2003.00244.x>
- Blommaert, Jan (2005): *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan (2008): *Grassroots Literacy*. London: Routledge.
- Blommaert, Jan (2010a): *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan (2010b): Policy, Policing & the Ecology of Social Norms: Ethnographic Monitoring Revisited. *Working Papers in Urban Language & Literacies* (63). www.kcl.ac.uk/ldc.
- Blommaert, Jan és Ad Backus (2011): Repertoires Revisited: ‘Knowing Language’ in Superdiversity. *Working Papers in Urban Language and Literacies* (67). www.kcl.ac.uk/ldc
- Blommaert, Jan, James Collins és Stef Slembrouck (2005): Spaces of Multilingualism. *Language and Communication* 25: 197–216. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2005.05.002>
- Blommaert, Jan és April Huang (2010): Semiotic and Spatial Scope: Towards a Materialist Semiotics. *Working papers in Urban Language & Literacies* (62). www.kcl.ac.uk/ldc
- Blumer, Herbert (1969): *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.
- Bolinger, Dwight (1975): *Aspects of Language*. Second Edition. New York: HBJ.
- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Oxford: Polity.
- Boyd, Richard (2006): The Value of Civility? *Urban Studies* 43(5–6): 863–878. DOI: <https://doi.org/10.1080/00420980600676105>
- Briggs, Charles (1997): Notes on a ‘Confession’: On the Construction of Gender, Sexuality, and Violence in an Infanticide Case. *Pragmatics* 7: 519–546. DOI: <https://doi.org/10.1075/prag.7.4.04bri>
- Briggs, Charles (2005): Communicability, Racial Discourse, and Disease. *Annual Review of Anthropology* 34: 269–291. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.34.081804.120618>
- Brown, Penelope és Stephen Levinson (1978): Social Structure, Groups and Interaction. In *Social Markers in Speech*. Klaus R. Scherer és Howard Giles (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 291–342.
- Cameron, Deborah (2000): *Good to Talk?* London: Sage.
- Cameron, Deborah, Elizabeth Frazer, Penelope Harvey, Ben Rampton és Kay Richardson (1992): *Researching Language: Issues of Power & Method*. London: Routledge.
- Cicourel, Aaron (1992): The Interpenetration of Communicative Contexts: Examples from Medical Discourse. In *Rethinking Context*. Alessandro Duranti és Charles Goodwin (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 291–310.
- Cohen, Robin (1997): *Global Diasporas*. London: UCL Press.
- Collins James (1998): *Understanding Tolowa Histories: Western Hegemonies and Native American Responses*. London: Routledge.
- Collins, James és Richard Blot (2003): *Literacy and Literacies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, Nikolas (2007): *Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Creese Angela és Adrian Blackledge (2010): Translanguaging in the Bilingual Classroom: A Pedagogy for Learning and Teaching? *Modern Language Journal* 94: 103–115. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2009.00986.x>
- Duranti, Alessandro, Elinor Ochs és Bambi Schieffelin (szerk.) (2011): *The Handbook of Language Socialization*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Eisenlohr, Patrick (2006): Little India: Diaspora, Time and Ethnolinguistic Belonging in Hindu Mauritius. Berkeley: University of California Press.
- Eisenlohr, Patrick (2009): Technologies of the Spirit: Devotional Islam, Sound Reproduction, and the Dialectics of Mediation and Immediacy in Mauritius. *Anthropological Theory* 9(3): 273–296. DOI: <https://doi.org/10.1177/1463499609346983>
- Erickson, Frederick (2001): Co-membership and Wiggle Room: Some Implications of the Study of Talk for the Development of Social Theory. In *Sociolinguistics & Social Theory*. Nikolas Coupland, Srikant Sarangi és Christopher Candlin (szerk.). London: Longman, 152–181.
- Errington, James (2008): *Linguistics in a Colonial World*. Oxford: Blackwell.

- Fabian, Johannes (2001): *Anthropology with an Attitude*. Stanford: Stanford University Press.
- Ferguson, Charles (1982): Foreword. In *The Other Tongue: English across Cultures*. Braj B. Kachru (szerk.). Oxford: Pergamon, xi-xvii.
- Gal, Susan és Judith Irvine (1995): The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference. *Social Research* 62(4): 967–1001.
- Gee, James (1999): *An Introduction to Discourse Analysis*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony (1976): *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society*. Oxford: Polity.
- Gilroy, Paul (2006): *Multiculture in Times of War*. (Professzori székfoglaló előadás, LSE, 2006. május 10-én.)
- Goffman, Erving (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Goffman, Erving (1964): The neglected situation. *American Anthropologist*. 66(6): 133–136.
- Goffman, Erving (1981): *Forms of Talk*. Oxford: Blackwell.
- Goffman, Erving (1983): The interaction order. *American Sociological Review* 48: 1–17.
- Goodwin, Charles (2000): Action and Embodiment Within Situated Human Interaction. *Journal of Pragmatics* 32: 1489–1522.
- Goodwin, Majorie (2006): *The Hidden Life of Girls*. Oxford: Blackwell.
- Gumperz, John (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, John és Jenny Cook-Gumperz 1982. Introduction: Language and the Communication of Social Identity. In *Language and Social Identity*. John Gumperz (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 1–21.
- Hall, Stuart 1980. Encoding/decoding. In *Culture, Media, Language*. Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe és Paul Willis (szerk.). London: Unwin Hyman, 128–138.
- Hanks, William (1996): *Language and Communicative Practices*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Hannerz, Ulf (1992): *Cultural Complexity: Studies in the Social Organisation of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Harris, Roxy (2006): *New Ethnicities and Language Use*. London: Palgrave.
- Harris, Roxy és Ben Rampton (2010): Ethnicities without Guarantees: An Empirical Approach. In *Liveable Lives: Negotiating Identities in New Times*. Margaret Wetherell (szerk.). Basingstoke: Palgrave, 95–119.
- Heller, Monica (2007): Bilingualism as Ideology and Practice. In *Bilingualism: A Social Approach*. Monica Heller (szerk.). Basingstoke: Palgrave, 1–24.
- Heritage, John és Maxwell Atkinson (1984): Introduction. In *Structures of Social Action*. Maxwell Atkinson és John Heritage (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 1–15.
- Hewitt, Roger (1986): *White Talk, Black Talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hill, Jane (1999): Styling Locally, Styling Globally: What Does it Mean? *Journal of Sociolinguistics* 3(4): 542–556. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00095>
- Hogan-Brun, Gabrielle, Clare Mar-Molinero és Patrick Stevenson (szerk.) (2009): *Discourses on Language and Integration*. Amsterdam: John Benjamins.
- Huang, April (2010): *London Chinatown: A Sociolinguistic Ethnography of Visuality*. Doktori értekezés. Jyväskylä: Jyväskylän Egyetem.
- Hudson, Richard (1980): *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hymes, Dell (1980a): Speech and Language: On the Origins and Foundations of Inequality among Speakers. In *Language in Education: Ethnolinguistic Essays*. Dell Hymes (szerk.). Washington DC: Centre for Applied Linguistics, 19–61.
- Hymes, Dell (1980b): Ethnographic Monitoring. In *Language in Education: Ethnolinguistic Essays*. Dell Hymes (szerk.). Washington DC: Centre for Applied Linguistics, 104–118.
- Hymes, Dell (1980c): Educational Ethnology. In *Language in Education: Ethnolinguistic Essays*. Dell Hymes (szerk.). Washington DC: Centre for Applied Linguistics, 119–125.
- Hymes, Dell (1983): *Essays in the History of Linguistic Anthropology*. Amsterdam: John Benjamins, 345–387.
- Hymes, Dell (1996): *Ethnography; Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. London: Taylor and Francis.
- Irvine, Judith (2001): 'Style' as Distinctiveness: The Culture and Ideology of Linguistic Differentiation. In *Style and Sociolinguistic Variation*. Penelope Eckert és John R. Rickford (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 21–43.
- Jaspers, Jürgen (2005): Linguistic Sabotage in a Context of Monolingualism and Standardization. *Language and Communication* 25(3): 279–298. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2005.03.007>.
- Jaspers, Jürgen (2011): 'This isn't Possible Anymore': Indexical Shifts in a White Urban Dialect. *Working Papers in Urban Language & Literacies* (66). www.kcl.ac.uk/ldc.

- Jørgensen, J. Normann (2008a): *Languaging: Nine Years of Poly-lingual Development of Young Turkish-Danish Grade School Students*. Copenhagen: Copenhagen Studies in Bilingualism.
- Jørgensen, Normann (2008b): Polylingual Languaging around and among Children and Adolescents. *International Journal of Multilingualism* 5(3): 161–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/14790710802387562>
- Joseph, John és Talbot Taylor (1990): *Ideologies of Language*. London: Longman.
- Kress, Gunther (2009): *Multimodality: A Social-semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge.
- Kress, Gunther és Theo van Leeuwen (1996): *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Le Page, Robert (1988): Some Premises Concerning the Standardisation of Languages, with Special Reference to Caribbean Creole English. *International Journal of the Sociology of Language* (71): 25–33.
- Leppänen, Sirpa (2007): Youth Language in Media Contexts: Insights into the Functions of English in Finland. *World Englishes* 26(2): 149–169. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.2007.00499.x>
- Leppänen, Sirpa (2009): Playing with and Policing Language Use and Textuality in Fan Fiction. In *Internet Fictions*. Ingrid Hotz-Davies, Anton Kirchofer és Sirpa Leppänen (szerk.). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 62–83.
- Leppänen, Sirpa (2012): Linguistic and Discursive Heteroglossia on the Translocal Internet: The Case of Web Writing. In *Language Mixing and Code-switching in Writing: Approaches to Mixed-language Written Discourse*. Mark Sebba, Shahrzad Mahootian és Carla Jonsson (szerk.). London: Routledge, 233–254.
- Leppänen, Sirpa és Arja Piirainen-Marsh (2009): Language Policy in the Making: An Analysis of Bilingual Gaming Activities. *Language Policy* 8(3): 261–284. <https://doi.org/10.1007/s10993-009-9130-2>
- Leppänen, Sirpa, Anne Pitkanen-Huhta, Arja Piirainen-Marsh, Tarja Nikula és Saija Peuronen (2009): Young People's Translocal New Media Uses: a Multi-perspective Analysis of Language Choice and Heteroglossia. *Journal of Computer-Mediated Communication* 14(4): 1080–1107. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01482.x>
- Leung, Constant, Richard Harris és Ben Rampton (1997): The Idealised Native Speaker, Reified Ethnicities, and Classroom Realities. *TESOL Quarterly* 31(3): 543–560.
- Levinson, Stephen (1988): Putting linguistics on a proper footing: Explorations in Goffman's concepts of participation. In *Erving Goffman: Exploring the Interaction Order*: Paul Drew és Anthony Wootton (szerk.). Oxford: Polity, 161–227.
- Li Wei (2006): Complementary Schools, Past, Present and Future. *Language and Education* 20(1): 76–83. <https://doi.org/10.1080/09500780608668711>
- Lytra, Vally (2007): *Play Frames and Social Identities*. Amsterdam: John Benjamins.
- Madsen, Lian (2008): *Fighters and Outsiders: Linguistic Practices, Social Identities, and Social Relationships among Urban Youth in a Martial Arts Club*. Doktori értekezés. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Makoni, Sinfree és Alastair Pennycook (szerk.) (2007): *Disinventing and Reconstituting Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Maryns, Katrijn (2006): *The Asylum Speaker: Language in the Belgian Asylum Procedure*. Manchester: St Jerome.
- Mehan, Hugh (1996): The Construction of an LD Student: A Case Study in the Politics of Representation. In *Natural Histories of Discourse*. Michael Silverstein & Greg Urban (szerk.). Chicago: University of Chicago Press, 253–276.
- Moerman, Michael (1974): Accomplishing Ethnicity. In *Ethnomethodology*. Roy Turner (szerk.). Harmondsworth: Penguin, 54–68.
- Moore, Robert E., Sari Pietikäinen és Jan Blommaert (2010): Counting the Losses: Numbers as the Language of Language Endangerment. *Sociolinguistic Studies* 4(1): 1–26. <https://doi.org/10.1558/sols.v4i1.1>
- Otsuji, Emi és Alastair Pennycook (2010): Metrolingualism: Fixity, Fluidity and Language in Flux. *International Journal of Multilingualism* 7(3): 240–254. <https://doi.org/10.1080/14790710903414331>
- Pan Lin (2009): Dissecting multilingual Beijing: The space and scale of vernacular globalization. *Visual Communication* 9: 67–90. <https://doi.org/10.1177/1470357209352948>
- Parkin, David (1977): Emergent and Stabilised Multilingualism: Polyethnic Peer Groups in Urban Kenya. In *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Howard Giles (szerk.). New York: Academic Press, 185–210.
- Pennycook, Alastair (2001): *Critical Applied Linguistics*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Pennycook, Alastair (2007): *Global Englishes and Transcultural Flows*. London: Routledge.
- Pennycook, Alastair (2010): *Language as a Local Phenomenon*. London: Routledge.
- Pratt, Mary L. (1987): Linguistic Utopias. In *The Linguistics of Writing*. Nigel Fabb, Derek Attridge, Alan Durant és Colin McCabe (szerk.). Manchester: Manchester University Press, 48–66.
- Pye, Karen és Tran Dang (2003): 'FOB' and 'Whitewashed': Identity and Internalised Racism among Second Generation Asian Americans. *Qualitative Sociology* 26(2): 147–172. <https://doi.org/10.1023/A:1022957011866>

- Quist, Pia és Normann Jørgensen (2009): Crossing – Negotiating Social Boundaries. In *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Peter Auer és Li Wei (szerk.). Berlin: Mouton de Gruyter, 371–389.
- Rampton, Ben (1995): *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Rampton, Ben (1998): Speech community. In *Handbook of Pragmatics*. Jef Verschueren, Jan-Ola Ostman és Jan Blommaert (szerk.). Amsterdam and New York: John Benjamins, 1–34. DOI: <https://doi.org/10.1075/hop.4.spe2>
- Rampton, Ben (2000): Continuity and Change in Views of Society in Applied Linguistics. In *Change and Continuity in Applied Linguistics*. Hugh Trappes-Lomax (szerk.). Clevedon: BAAL and Multilingual Matters, 97–114.
- Rampton, Ben (2006): *Language in Late Modernity: Interaction in an Urban School*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rampton, Ben (2007): Neo-Hymesian Linguistic Ethnography in the United Kingdom. *Journal of Sociolinguistics* 11(5): 584–607. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2007.00341.x>
- Rampton, Ben (2010): An Everyday Poetics of Class and Ethnicity in Styling and Crossing. *Working Papers in Urban Language & Literacies* (59). www.kcl.ac.uk/ldc
- Rampton, Ben (2011a): Style Contrast, Migration and Social Class. *Journal of Pragmatics* 43(5): 1236–1250. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.08.010>
- Rampton, Ben (2011b): From ‘Multiethnic Adolescent Heteroglossia’ to ‘Contemporary Urban Vernaculars’. *Language and Communication* 31(4): 276–294. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2011.01.001>
- Rampton, Ben (2011c): Style in a Second Language. *Working Papers in Urban Language & Literacies* Paper (65). www.kcl.ac.uk/ldc
- Rampton, Ben és Constadina Charalambous (2010): Crossing: A Review of Research. *Working Papers in Urban Language & Literacies* (58). www.kcl.ac.uk/ldc
- Reyes, Angela és Adrienne Lo (szerk.) (2009): *Beyond Yellow English: Towards a Linguistic Anthropology of Asian Pacific America*. Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, Celia, Evelyn Davies és Tom Jupp (1992): *Language & Discrimination*. London: Longman.
- Robins, Robert Henry (1979): *A Short History of Linguistics*. London: Longman.
- Said, Edward (1978): *Orientalism*. Harmondsworth: Penguin.
- Sapir, Edward (1949). *Edward Sapir: Selected Writings in Language, Culture and Personality*. David G. Mandelbaum (szerk.). Berkeley: California University Press, 104–109.
- Sarroub, Loukia (2005): *All American Yemeni Girls: Being Muslim in a Public School*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Scollon, Ron és Suzanne Scollon (2003): *Discourses in Place: Language in the Material World*. London: Routledge.
- Scollon, Ron és Suzanne Scollon (2004): *Nexus Analysis: Discourse and the Emerging Internet*. London: Routledge.
- Seidlhofer, Barbara (szerk.) (2003): *Controversies in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Silverstein, Michael (1985): Language and the Culture of Gender. In *Semiotic Mediation*. Elizabeth Mertz és Richard J. Parmentier (szerk.). New York: Academic Press, 219–259.
- Silverstein, Michael (1998): Contemporary Transformations of Local Linguistic Communities. *Annual Review of Anthropology* 27: 401–426. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.27.1.401>
- Silverstein, Michael (2003): Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life. *Language and Communication* 23: 193–229. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0271-5309\(03\)00013-2](https://doi.org/10.1016/S0271-5309(03)00013-2)
- Silverstein, Michael és Greg Urban (szerk.) (1996): *Natural Histories of Discourse*. Chicago: University of Chicago Press.
- Talmy, Steven (2008): The Cultural Productions of the ESL Student at Tradewinds: Contingency, Multi-directionality and Identity in L2 Socialisation. *Applied Linguistics* 29(4): 619–644. DOI: <https://doi.org/10.1093/applin/amn011>
- Talmy, Steven (2009): Forever FOB? Resisting and Reproducing the Other in High School ESL. In *Beyond Yellow English: Toward a Linguistic Anthropology of Asian Pacific America*. Angela Reyes és Adrienne Lo (szerk.). New York: Oxford University Press, 347–365.
- Taylor, Talbot (1990): Which is to be Master? The Institutionalisation of Authority in the Science of Language. In *Ideologies of Language*. John E. Joseph és Talbot Taylor (szerk.). London: Routledge, 9–26.
- Trappes-Lomax, Hugh (szerk.) (2000): *Change and Continuity in Applied Linguistics*. Clevedon: BAAL/Multilingual Matters.
- Tremlett, Annabel (2007): *Representations of the Roma: Public Discourse & Local Practices*. Doktori értekezés. London: King’s College.
- Urla, Jacqueline (1995): Outlaw Language: Creating an Alternative Public Sphere in Basque Radio. *Pragmatics* 5: 245–262.
- Verschueren, Jef (1999): *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.

- Vertovec, Steven (2007): Super-diversity and its Implications. *Ethnic and Racial Studies* 30(6): 1024–1054. DOI: <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Vertovec, Steven (2010): Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Contexts and Conditions of Diversity. *International Social Science Journal* 199: 83–95. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01749.x>
- Wang, Xuan (2010): ‘I am not a Qualified Dialect Rapper’: Genre Innovation as Authenticity. *Working Papers in Urban Language and Literacies* (64). www.kcl.ac.uk/ldc
- Warriner, Doris (2007): Transnational Literacies: Immigration, Language Learning, and Identity. *Linguistics and Education* 18: 201–214. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.linged.2007.10.003>
- Widdowson, Henry (1984): *Explorations in Applied Linguistics 2*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, Raymond (1977): *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Woolard, Kathryn, Bambi Schieffelin és Paul Kroskrity (1998): *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.
- Zhu Hua (2008): Duelling Languages, Duelling Values: Codeswitching in Bilingual Intergenerational Conflict talk in Diasporic Families. *Journal of Pragmatics* 40: 1799–1816. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.02.007>

Jan Blommaert (1961–2021)

Nyelvész, Tilburg University, Babylon Center (Tilburg, Hollandia)

Ben Rampton

Nyelvész, King's College, School of Education, Communication and Society (London, Egyesült Királyság)